

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**AVRUPA BİRLİĞİ EKONOMİ POLİTİKALARINDA UYUM SÜRECİ:
TÜRKİYE VE POLONYA ARASINDA BİR KARŞILAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
ABDULLAH ÖĞE

ULUSLARARASI İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İKTİSAT PROGRAMI

TEZ DANIŞMANI:
Doç. Dr. Tefik Mesut EREN

AĞUSTOS, 2017

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

AVRUPA BİRLİĞİ EKONOMİ POLİTİKALARINDA UYUM SÜRECİ:
TÜRKİYE VE POLONYA ARASINDA BİR KARŞILAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ABDULLAH ÖĞE
(Y1512.160005)

ULUSLARARASI İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İKTİSAT PROGRAMI

TEZ DANIŞMANI:
Doç. Dr. Tefik Mesut EREN

AĞUSTOS, 2017

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans Tez Onay Belgesi

Enstitümüz Uluslararası İktisat Anabilim Dalı Uluslararası İktisat Tezli Yüksek Lisans Programı Y1512.160005 numaralı öğrencisi Abdullah ÖGE'nin "AVRUPA BİRLİĞİ EKONOMİ POLİTİKALARINDA UYUM SÜRECİ: TÜRKİYE VE POLONYA ARASINDA BİR KARŞILAŞTIRMA" adlı tez çalışması Enstitümüz Yönetim Kurulunun 02.08.2017 tarih ve 2017/19 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından Q12821501 ile Tezli Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi :21/08/2017

1)Tez Danışmanı: Doç. Dr. Tuvfik Mesut EREN

2) Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Beyhan Hilal YASLIDAĞ

3) Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Erdem BAĞCI

Not: Öğrencinin Tez savunmasında **Başarılı** olması halinde bu form **imzalanacaktır**. Aksi halde geçersizdir.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “*Avrupa Birliği Ekonomi Politikalarında Uyum Süreci: Türkiye Ve Polonya Arasında Bir Karşılaştırma*” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim. (18/08/2017)

Abdullah ÖGE

İmza

Biricik Anneme ve Babama,

ÖNSÖZ

Türkiye ve Avrupa Birliği (AB) müzakereleri çok uzun yıllardır devam etmektedir. Türkiye'nin ilk Avrupa Birliği'ne başvurduğu yıllardan günümüze kadar geçen süreçte hem ekonomik hem de sosyal olarak baya yol kat edilmiştir. Süreçte Avrupa Birliği tarafından tespit edilen eksikler, Türkiye tarafından giderilmeye çalışılmıştır. Bu süreçte Türkiye'nin hem ekonomik durumu iyiye gitmiş hem de Türk halkının refah seviyesi yükselmiştir. Ancak Avrupa Birliği ile müzakere sürecinde olan tıpkı Türkiye gibi yıllardır uyum sürecinde olan birçok ülke mevcuttur. Bu ülkeler birer balkan ülkesi olan; Sırbistan, Karadağ, Makedonya, Arnavutluk ve Türkiye'dir. Bu çalışmada Avrupa Birliği'ne kabul edilmeyen ve kabul edilen ülkeler ile özellikle Polonya ile Türkiye arasındaki ekonomik benzerlikler ve farklılıklar değerlendirilecektir.

Bu araştırmayı yaparken büyük katkıları ve emeği olan çok değerli tez danışmanım çok değerli hocam sayın Doç. Dr. Tefik Mesut Eren'e, bugünlere gelmeme yardımcı olan ve her zaman destekleyen çok değerli aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ağustos 2017

Abdullah ÖĞE

İÇİNDEKİLER

Sayfa

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iii
ÇİZELGE LİSTESİ	v
ŞEKİL LİSTESİ	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
1. GİRİŞ	1
2. İKTİSAT TEORİLERİ	6
2.1. Klâsik İktisadi Düşünce	6
2.1.1. Monetarist (Parasalıcı) Teori	6
2.1.2. Rasyonel Beklentiler Teorisi	7
2.1.3. Arz Yönlü İktisat Teorisi	7
2.2. Keynesyen Model	8
2.2.1. Keynesyen teori	10
2.2.2. Post Keynesyen teori	10
2.2.3. Neo-Keynesyen teori	11
2.3. Serbest Piyasa Ekonomisi	11
3. AVRUPA BİRLİĞİ VE EKONOMİ POLİTİKALARI	14
3.1. Avrupa Birliği Ekonomi Kriterleri	14
3.2. Maastrich Anlaşması ve Ekonomi Kriterleri	16
3.2.1. Ekonomik ve Parasal Birlik	16
3.2.2. Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası (ODGP)	17
3.2.3. Adalet ve İçişlerinde İşbirliği	18
3.2.4. Siyasal Bütünleşme	18
3.3. Kopenhag Anlaşması ve Ekonomi Kriterleri	20
4. AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİK SÜRECİNDE TÜRKİYE VE POLONYA	22
4.1. Türkiye'nin Avrupa Birliği Ekonomi Politikalarına Uygunluğu	22
4.1.1. Türkiye'nin Avrupa Birliği Uyum Süreci Öncesi Ekonomik Durumu	22
4.1.2. Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye Ekonomisi	26
4.2. Türkiye ve Polonya Arasında Bir Karşılaştırma	27
4.2.1. Makroekonomik Açından Karşılaştırılması	27
4.2.2. Kümeleme Analizi İle Karşılaştırılması	33
6. SONUÇ	43
KAYNAKLAR	48

EKLER.....	52
EK-1 Dendrogram Sonuçları.....	52
ÖZGEÇMİŞ.....	56

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AİS	: Avrupa İstihdam Stratejisi
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AKY	: Açık Koordinasyon Yöntemi
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
DB	: Dünya Bankası
DİSK	: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DEİK	: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTM	: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Birliği
ESF	: Avrupa Sosyal Fonu
EURATOM	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	: Uluslararası Para Fonu
IPA	: Katılım Öncesi Yardım Aracı
IPARD	: Katılım Öncesi Kırsal Kalkınma Yardım Aracı
İGE	: İnsani Gelişme Endeksi
İKO	: İşgücüne Katılma Oranı
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
İTO	: İstanbul Ticaret Odası
KADİM	: Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Projesi
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
KOBİ	: Küçük ve Orta Boy İşletme
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli Sanayii Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
MDAÜ	: Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri
NSZZ	: Dayanışma Sendikası
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OPZZ	: Tüm Polonya İşçi Sendikaları Birliği
SGP	: Satın alma Gücü Paritesi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SSK	: Sosyal Sigortalar Kurumu

TCMB : Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TEPAV : Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
TÜİK : T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP : Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

ÇİZELGE LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Çizelge 3.1: Topluluk Yetkileri ve Bütünleşme Düzeyleri	19
Çizelge 4.1: Büyüme Hızı.....	25
Çizelge 4.2: 1980-2004 Dönemi İçin Kümeleme Analizi Sonuçları.....	39
Çizelge 4.3: 1980-2015 Dönemi İçin Kümeleme Analizi Sonuçları.....	40
Çizelge 4.4: 2004-2007 Dönemi İçin Kümeleme Analizi Sonuçları.....	41
Çizelge 4.5: 2007-2015 Dönemi İçin Kümeleme Analizi Sonuçları.....	42
Çizelge 4.6: 2005-2013 Dönemi İçin Kümeleme Analizi Sonuçları.....	43

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 4.1: 1990-2015 Dönemi Enflasyon Oranı Karşılaştırma.....	28
Şekil 4.2: 1990-2015 Dönemi İstihdam Oranı Karşılaştırma	29
Şekil 4.3: 1990-2015 Dönemi İşsizlik Oranı Karşılaştırma.....	29
Şekil 4.4: 1990-2015 Dönemi İhracat Artış Oranı Karşılaştırma	30
Şekil 4.5: 1990-2015 Dönemi İthalat Artış Oranı Karşılaştırma.....	31
Şekil 4.6: 1990-2015 Dönemi Döviz Kuru Değişim Oranı Karşılaştırma.....	31
Şekil 4.7: 1990-2015 Dönemi GSMH/Büyüme Oranı Karşılaştırma.....	32
Şekil 4.8: 1990-2015 Dönemi Kişi Başına Düşen GSMH Oranı Karşılaştırma.....	33
Şekil 4.9: Uzaklık Ölçüleri	34

AVRUPA BİRLİĞİ EKONOMİ POLİTİKALARINDA UYUM SÜRECİ: TÜRKİYE VE POLONYA ARASINDA BİR KARŞILAŞTIRMA

ÖZET

Türkiye'nin Avrupa Birliği müzakereleri uzun yıllardır sürekli konuşulan ancak bir türlü neticeye bağlanamayan tam anlamıyla bir muammadır. Türkiye, sürekli Avrupa Birliği'ne üyeliği kabul edilen ülkelerle kıyaslanmış, eksikleri tamamlanmaya çalışılmış ancak bir türlü tam üyeliğe geçiş gerçekleşmemiştir. Bu çalışmada 2004 yılında tam üyeliğe kabul edilen Polonya ile üyelik müzakereleri hala devam eden Türkiye'nin ekonomik yapısı kıyaslanacaktır. Bu iki ülkenin ekonomik yapıları incelenirken Avrupa Birliği'nin ekonomik kriterleri içerisinde değerlendirdiği makro ekonomik göstergeler kıyaslanacaktır. Söz konusu bu göstergeler; Enflasyon Oranı, İstihdam Oranı, İhracat Oranı, GSMH büyüme oranı, Kişi başına düşen GSMH büyüme oranı, İthalat Oranı, Yurtdışından net gelir, Döviz Kuru, İşsizlik Oranıdır. Ayrıca ikinci aşama olarak bu iki ülkenin ekonomisini kıyaslamak amacıyla kümeleme analizi yapılacaktır.

Kümeleme analizinde benzer değişkenler kullanılırken, 2004 yılından bu yana Avrupa Birliği'ne tam üyeliğe kabul edilen 11 ülke ve hala müzakere aşaması devam eden ve üyeliğe kabul edilmeyen 5 ülkenin verileri kullanılacaktır. Söz konusu bu ülkeler; Polonya, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Malta, Macaristan, Slovenya, Slovakya, Bulgaristan, Romanya, Hırvatistan, Türkiye, Sırbistan, Karadağ, Makedonya ve Arnavutluk'tur. 1980-2015 dönemi için 17 ülkeye ait 9 makro ekonomik değişken kullanılarak, SPSS ortamında kümeleme analizi gerçekleştirilecektir. Kümeleme analizi sonucunda söz konusu bu 17 ülkenin ekonomik açıdan birbirlerine olan benzerliği değerlendirilmiş olup, belirlenen dönemlere veseçilen 9 makro ekonomik değişkenlere ait veriler ile yapılan analizlere baktığımızda Türkiye ekonomisi ve Polonya ekonomisi kısmen benzerlik göstermektedir. 1980-2004 dönemi hariç yani 2004 yılı sonrası dönemlerde Türkiye ekonomisinde meydana gelen olumlu değişimler sonucunda Türkiye ve Polonya benzer kümelerde çıkmıştır. Yapılan bu çalışmayı genel olarak değerlendirdiğimizde, Türkiye ve Polonya'nın ekonomik durumlarının kısmı olarak da olsa benzerlik gösterdiği sonucu elde edilmiştir. Ayrıca ilgili dönemde AB'ye tam üyeliğe kabul edilen devletler ile de Türkiye'nin benzer ekonomik yapıya sahip olduğu da gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Avrupa Birliği (AB) Ekonomi Kriterleri, Polonya, Türkiye, Kümeleme Analizi.*

ADAPTATION PROCESS FOR EUROPEAN ECONOMIC POLICY: A COMPARISON BETWEEN TURKEY AND POLAND

ABSTRACT

Turkey's European Union negotiations have been spoken for a long time, but it is still an open-ended problem. Turkey has always been compared with the countries that had been accepted as members of the European Union and although the deficiencies have been tried to complete, the transition to the full membership has not taken place. This study will compare the structure of Turkey, whose membership negotiations are still on going, with the economic structure of Poland, which was accepted as a full member in 2004. While examining the economic structures of these two countries, the macroeconomic indicators that European Union considers within the economic criteria will be compared. These indicators in question are inflation rate, employment rate, export rate, GNP growth rate, GDP per capita growth rate, import ratio, net income from abroad, exchange rate, unemployment rate. In addition, as a second step, clustering analysis will be conducted to compare the economies of these two countries.

While similar variables are used in the cluster analysis, the data belonging to 11 countries which were accepted as full members of the European Union since 2004 and the data of 5 countries which are still in the negotiation phase will be used. These countries are Poland, Czech Republic, Estonia, Latvia, Lithuania, Malta, Hungary, Slovenia, Slovakia, Bulgaria, Romania, Croatia, Turkey, Serbia, Montenegro, Macedonia and Albania. Clustering analysis will be performed in SPSS program by using 9 macroeconomic variables belonging to 17 countries for 1980-2015 period. At the end of the clustering analysis, the similarity of these 17 countries will be assessed in terms of economics. When we look at the analyzes of the given periods, the Turkish economy and the Poland economy are partly similar. Except for the period of 1980-2004, that is, as a result of positive changes in the Turkish economy after years 2004, Turkey and Poland have emerged in similar clusters. When we evaluate this work in general, we have obtained the result that Turkey and Poland show similarity in part of their economic situation. It has also been observed that the countries with the full membership of the EU in the period concerned have a similar economic structure with Turkey.

Keywords: *European Union (EU) Economic Criteria, Poland, Turkey, ClusterAnalyst.*

1. GİRİŞ

İktisat kavramı, yıllar boyunca alanında uzman kişiler tarafından çok farklı şekilde tanımlanarak, yorumlanmıştır. İktisat kavramının en basit tanımı ise insan ihtiyaçlarının karşılanması için kıt kaynakların idareli bir şekilde kullanılmasıdır. Ülkeler açısından iktisat kavramını değerlendirdiğimizde ise halkın ihtiyaçlarını karşılamak için ülke yöneticilerinin belirlemiş olduğu stratejiler doğrultusunda kıt kaynakların eşit bir şekilde dağıtılması şeklinde açıklamak mümkündür.

Ülkeler artan nüfus ve yetersiz üretim sorunları nedeniyle sürekli olarak iktisat politikalarında değişikliğe gitmiştir. Bu bağlamda uygulanan iktisadi düşüncelerin bir kısmı şu şekildedir; Klasik iktisadi düşünce modeli, her piyasada ilgili birimlerin kararlarının fiyat hareketleriyle uyumlu hale geleceği düşüncesi üzerine kurulmuştur. Klasik İktisadi Düşünce, Monetarist (Parasalıcı) Teori, Rasyonel Beklentiler Teorisi ve Arz Yönlü İktisat Teorisi olmak üzere üç grupta incelenmektedir. Bir diğer iktisadi düşünce ise, J. M. Keynes tarafından geliştirilen akımdır. J. M. Keynes yapmış olduğu çalışmalarda makro ekonominin alanına giren toplam talep, özel kişilerin ve firmaların tüketim malları gibi konular üzerinde durmuştur. Keynes'in yapmış olduğu ampirik çalışmalar sonucunda serbest piyasa ekonomisinin her zaman tam istihdamı sağlayamayacağı kanısı ortaya çıkmıştır. Büyük Buhran ise, bu gözlemi onaylayan sonuçlar doğurmuştur. Yaygın bir şekilde uygulanan diğer iktisadi düşünce ise, Serbest Piyasa Ekonomisidir. Serbest piyasa ekonomisinde, en genel tanımla, *“ekonomik faaliyetlerin tam rekabet şartları içinde serbestçe yapılabildiği, ekonomik sorunların çözümününün devletin ekonomiye müdahalesiyle değil fiyat mekanizması aracılığı ile gerçekleştirildiği ekonomi”* olarak açıklanabilmektedir. 1980 yılı itibari ile değişim ve küreselleşmenin etkisi ile dünya genelinde belli başlı ülkeler serbest piyasa ekonomisine geçmiştir.

1950'li yıllarda Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT), Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) ve Avrupa Ekonomi Topluluğu (AET) birbirlerinden bağımsız bir şekilde birleşmişlerdi. 1965 yılı Nisan ayında hazırlanan Birleştirme Anlaşması (Füzyon Anlaşması) ile söz konusu birliklerin organları birleştirilmiştir.

1967 yılında anlaşmanın yürürlüğe girmesiyle Avrupa Topluluğu (AT) kurulmuştur. Avrupa Topluluğu 1992 yılında Maastricht anlaşmasının imzalanmasıyla Avrupa Birliği'ne dönüşmüştür.

Maastricht Anlaşması, Avrupa Birliği'nde parasal ve ekonomik birlik yolunda önemli adımlar atılmasını sağlamıştır. Bu bağlamda 2002 yılında Avrupa Birliği'nin ortak para birimi olarak "Euro" (Avro) tedavüle çıkmıştır. Anlaşma kapsamında siyasal alanda ortak dış politika ve güvenlik politikaları da düzenlenmiştir. Maastricht Anlaşması kapsamında adalet ve iç işleri alanlarında da işbirliğini öngörülmüştür. 1997 yılında Amsterdam Anlaşması imzalanmıştır. İmzalanan bu anlaşma ise Maastricht Anlaşmasının çok ötesine gidememiştir. Ancak ileri bir adım olmuştur. Bu anlaşmanın sağladığı en önemli avantaj ise "Avrupa Vatandaşlığı" kavramını getirmesidir (Şimşek, 2004).

Avrupa Birliği, bugün dünyanın en ileri ekonomik bütünleşme aşamasındaki bölgesel bloktur. Avrupa Birliği, kurulduğu ilk günden günümüze kadar olan süreçte toplama yedi defa genişlemiştir. Bu süreçte 28 üyeye sahip bir birlik halini almıştır. Birlikte yaşanan ilk genişleme 1973 yılında, Danimarka, İngiltere ve İrlanda'nın katılımıyla olurken, ikinci genişleme 1981 yılında Yunanistan'ın katılımıyla gerçekleşmiştir. Üçüncü genişleme ise 1986 yılında İspanya ve Portekiz'in katılımıyla gerçekleşmiştir. 1995 yılında dördüncü genişleme Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in katılımıyla; beşinci genişleme 2004 yılında Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Malta, Macaristan, G. Kıbrıs, Polonya, Slovenya ve Slovakya'nın katılımıyla; altıncı genişleme 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya'nın katılımıyla olmuştur (Akçay, 2008: 11-38). Birlikte son genişleme ise 2013 yılında Hırvatistan'ın katılımıyla gerçekleşmiştir. Günümüzde AB üye sayısı 28'dir. Yapılan referandumlar sonucunda İngiltere birlikten ayrılma kararı almıştır. 29 Mart 2019 tarihine kadar olan süreçte İngiltere'nin vermiş olduğu bu kararda fikri değişmez yani sabit kalırsa AB üye sayısı 29 Mart 2019 tarihinde 27'ye düşecektir. Bu durum Avrupa Birliği için ilk daralma olacaktır.

Haziran 2016'da yapılan referandumla Avrupa Birliğinden ayrılma kararı alan İngiltere ile 29 Mart 2019 tarihinde üye sayısı 28'den 27'ye incek olan Avrupa Birliği ekonomik temelli, siyasi organlara sahip, nev'i şahsına münhasır, uluslar üstü (supranational) bir kurumdur. Avrupa Birliği kuruluşundan bugüne genellikle ileri adım olmak üzere birçok aşamadan geçmiştir. Bunların bir kısmı da ekonomik

tabanlıdır. 2008 ve devamında yaşanan kriz de Avrupa Birliği üyelerini derinden etkilemiştir.

Türkiye ve Avrupa Birliği (AB) müzakereleri çok uzun yıllardır devam etmektedir. Türkiye'nin ilk Avrupa Birliği'ne başvurduğu yıllardan günümüze kadar geçen süreçte hem ekonomik hem de sosyal olarak baya yol kat edilmiştir. Süreçte Avrupa Birliği tarafından tespit edilen eksikler, Türkiye tarafından giderilmeye çalışılmıştır. Bu süreçte Türkiye'nin hem ekonomik durumu iyiye gitmiş hem de Türk halkının refah seviyesi yükselmiştir. Ancak Avrupa Birliği ile müzakere sürecinde olan tıpkı Türkiye gibi yıllardır uyum sürecinde olan birçok ülke mevcuttur. Bu ülkeler birer balkan ülkesi olan; Sırbistan, Karadağ, Makedonya, Arnavutluk ve Türkiye'dir.

Güngör tarafından 2016 yılında yapılan çalışmada Türkiye'nin ve diğer müzakerelere devam eden ülkelerin durumu şu şekilde özetlenmiştir; *“Halen Avrupa Birliği'nden üyelik öncesi son aşama olan “aday ülke” statüsünde beş ülke vardır. Bu ülkelerden üçü; Eski Yugoslavya Cumhuriyetleri olan Sırbistan, Karadağ, Makedonya'dır. Arnavutluk ve Türkiye ise diğer iki aday ülkedir. Altıncı aday İzlanda ise, adaylık başvurusunu askıya almıştır. Bu yüzden aday ülke statüsü taşımamaktadır. Bosna Hersek ve Kosova potansiyel aday ülkelerdir. Burada Türkiye'nin pozisyonunu ayrı tutmak gerekmektedir. Zira Türkiye'nin adaylığı çok eskilere dayanmaktadır. Bu ülkelerin her birinin kendine has nedenlerden dolayı ve elbette ki Avrupa Birliği'nin kendi içerisinde yaşadığı sorunlarla bağlantılı olarak üyelikleri için bir tarih öngörülmesi mümkün değildir.”* (Güngör, 2016: 43).

Kümeleme analizi genellikle ekonomik ve finansal verilerin analizinde, benzerliklerin ve/veya farklılıkların tespit edilmesi amacıyla kullanılmaktadır. Bu bağlamda yapılan çalışmalarda verilerin hangi gruplarda yer aldığını görmek amacı güdülmektedir. Kümeleme analizinin sonucunda ortaya çıkan kümeler farklılık ve benzerlik kavramına göre belirlenmektedir (Turan vd., 2016: 150-152). Kümeleme analiz yönteminde ülkelerin makro ekonomik verileri kullanılarak, seçili dönem için hazırlanan panel veri ile SPSS ortamında ülkelerin birbirlerine ne kadar benzediğini ve kadar farklı olduğunu ölçümlemek mümkündür. Bu bağlamda ülkelerin ekonomik benzerliğini ölçümlemek amacıyla yapılan çalışmalara aşağıdaki örnekleri vermek mümkündür;2012 yılında Akıncı ve Eren tarafından yapılan çalışmada, temel eğitim göstergeleri kullanılarak OECD ülkelerinin ne kadar benzer veya farklı olduğu kümeleme analizi uygulanarak incelenmiştir. Yapılan analiz çalışmasının sonucunda

Türkiye ve diğer OECD ülkeleri ile oldukça uzak bir konumda olduğu gözlemlenmiştir (Akıncı ve Eren, 2012).2013 yılında Özarı, Ülgen ve Ulusoy'un yapmış olduğu benzer çalışmada, 1996-2003; 2004-2009; 1996-2009 dönemleri ve ithalat, ihracat, GSMH, iş gücü katılım oranı ve uzun dönem işsizlik makro ekonomik değişkenleri kullanılarak Avrupa Birliği üye ülkelerinin tamamı kümeleme analizine dâhil edilmiştir. Yapılan çalışmada farklı değişkenler, farklı dönemler ve farklı ülkeler kullanılmış olmasına rağmen, Polonya ve Türkiye ekonomisinin benzer yapıya sahip olduğu sonucu elde edilmiştir (Özarı, Ülgen ve Ulusoy, 2013).2015 yılında Demir ve Özarı yapmış oldukları çalışmada seçmiş oldukları makro ekonomik değişkenlerle G20 ülkelerinin birbirlerine olan ekonomik benzerliklerine bakmışlardır. Bu çalışmada ilk önce ülkeler cluster analiz ile değerlendirilmiş, daha sonra fuzzy method ile analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda G20 ülkelerinin ekonomilerinin birbirinden farklı olduğu sonucu elde edilmiştir (Demir ve Özarı, 2015).2016 yılında Turan vd. yapmış oldukları çalışmada Ortadoğu ülkelerini seçmiş oldukları makro ekonomik değişkenler ve dönem için kümeleme analizi yapmışlardır. Kullanmış oldukları dönem ve analiz sonucuna göre bölgede yaşanan olayların ülke ekonomisine ne şekilde etkide bulunduğu değerlendirilmiştir. Yapılan analiz sonucunda, bölgede yaşanan siyasi gerilimlerin ülke ekonomisine etkide bulunduğu sonucu elde edilmiştir (Turan vd., 2016).

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin Avrupa Birliğine giriş sürecinde Avrupa Birliği ekonomi kriterlerine uyumluluğunu incelemektir. Bu bağlamda Avrupa Birliği ülkelerinden biri olan Polonya'nın ekonomik yapısı ile Türkiye'nin ekonomik yapısı kıyaslanarak ne denli uygun olduğu incelenecektir. Çalışmanın ikinci bölümünde genel iktisat teorileri hakkında bilgi verilecektir. Üçüncü bölümde ise Avrupa Birliğinin ekonomik kriterlerinden detaylı bir şekilde bahsedilecektir. Ayrıca bu bölümde Maastrich anlaşmasıyla Kopenhag anlaşmalarından da bahsedilecektir.

Dördüncü bölümde ise Türkiye'nin Avrupa Birliği uyum sürecine girmeden önceki ve süreçteki ekonomik durumu değerlendirilirken ek olarak bu bölümde Türkiye ekonomisi ve Polonya ekonomisi kıyaslanacaktır. Kıyaslama yapılırken ilk önce Avrupa Birliği ekonomik kriterleri arasında bulunan ve ülke ekonomilerini değerlendirmek için kullanılan makro ekonomik göstergeler kullanılacaktır. İlk aşamada iki ülkenin makro ekonomik değişkenleri kıyaslanırken ikinci aşamada ise kümeleme analizi yapılarak iki ülkenin ekonomik benzerlikleri değerlendirilecektir.

Her iki aşamada da kullanılacak olan makro ekonomik değişkenler; Enflasyon Oranı, İstihdam Oranı, İhracat Oranı, GSMH büyüme oranı, Kişi başına düşen GSMH büyüme oranı, İthalat Oranı, Yurtdışından net gelir, Döviz Kuru, İşsizlik Oranıdır. İkinci aşamada yani kümeleme analizi yapılırken analize dâhil edilecek ülkeler şunlardır; Polonya, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Malta, Macaristan, Slovenya, Slovakya, Bulgaristan, Romanya, Hırvatistan, Türkiye, Sırbistan, Karadağ, Makedonya ve Arnavutluk'tur.1980-2015 dönemi için 17 ülkeye ait 9 makro ekonomik değişken kullanılarak, SPSS ortamında kümeleme analizi gerçekleştirilecektir. Kümeleme analizi sonucunda söz konusu bu 17 ülkenin ekonomik açıdan birbirlerine olan benzerliği değerlendirilmiş olup, belirlenen dönemlere ve seçilen 9 makro ekonomik değişkenlere ait veriler ile yapılan analizlere baktığımızda Türkiye ekonomisi ve Polonya ekonomisi kısmen benzerlik göstermektedir. 1980-2004 dönemi hariç yani 2004 yılı sonrası dönemlerde Türkiye ekonomisinde meydana gelen olumlu değişimler sonucunda Türkiye ve Polonya benzer kümelerde çıkmıştır.

2. İKTİSAT TEORİLERİ

İktisat kavramı, yıllar boyunca alanında uzman kişiler tarafından çok farklı şekilde tanımlanarak, yorumlanmıştır. İktisat kavramının en basit tanımı ise insan ihtiyaçlarının karşılanması için kıt kaynakların idareli bir şekilde kullanılmasıdır. Ülkeler açısından iktisat kavramını değerlendirdiğimizde ise halkın ihtiyaçlarını karşılamak için ülke yöneticilerinin belirlemiş olduğu stratejiler doğrultusunda kıt kaynakların eşit bir şekilde dağıtılması şeklinde açıklamak mümkündür. Söz konusu bu stratejilere ise iktisat politikaları adı verilmektedir.

Ülkeler artan nüfus ve yetersiz üretim sorunları nedeniyle sürekli olarak iktisat politikalarında değişikliğe gitmiştir. Bu bölümde dünya genelinde uygulanan belli başlı iktisat politikalarından ve akımlarından bahsedilecektir.

2.1. Klâsik İktisadi Düşünce

Klasik iktisadi düşünce modeli, her piyasada ilgili birimlerin kararlarının fiyat hareketleriyle uyumlu hale geleceği düşüncesi üzerine kurulmuştur. Örnek vermek gerekirse söz konusu bu piyasalardan en önemlisi işgücü (istihdam) piyasasıdır. İşgücü yani istihdam piyasasında hane halkları işgücü arz ederken, firmalar işgücü talep etmektedirler. Piyasa ise bu kararları koordine taraf olarak yer almaktadır (Ekinci, 2012: 1-22).

Klasik İktisadi Düşünce, Monetarist (Parasalıcı) Teori, Rasyonel Beklentiler Teorisi ve Arz Yönlü İktisat Teorisi olmak üzere başlıkta detaylı bir şekilde incelenecektir.

2.1.1. Monetarist (Parasalıcı) Teori

Monetarist anlayışa göre ekonomide fiyatlar aşağı ve yukarı doğru esnektir. Dolayısıyla bu yaklaşımda milli gelir potansiyel-reel GSYİH seviyesinin altına düştüğü zaman fiyatlar genel düzeyinin hızlı bir biçimde düşmeye başlayacağı ve böylece arzın artarak ekonomiyi tam istihdam seviyesine yükselteceği iddiası

mevcuttur. Monetaristlere göre üretim ve enflasyondaki dalgalanmaların önemli bir nedeni para arzındaki dalgalanma olduğu için para politikası, ekonomiye istikrar kazandırmak amacıyla kullanılmamalıdır. Bu yaklaşıma göre hem işsizlik ve hem de düşük kapasite (eksik istihdam) iradidir (Lipsey, 1990: 398). Ayrıca ekonomik sistemdeki sendikal faaliyetler, lisans sözleşmeleri gibi bağlayıcı düzenlemeler, asgari ücret uygulamaları ve sosyal politika uygulamaları kapsamındaki çeşitli düzenlemelerden oluşan katılıklardan dolayı da işsizliğin ortaya çıkabileceği monetaristler tarafından öne sürülmektedir (Orhan, 2006: 490).

2.1.2. Rasyonel Beklentiler Teorisi

Bu teori, ekonomideki karar birimlerinin gelecekteki iktisadi gelişmeleri tahmin ederek bu gelişmelerden zarar görmeyecek biçimde hareket edecekleri varsayımı üzerine kuruludur. Bu yaklaşımda, hükümetin uygulayacağı maliye ve para politikası sonucunda ekonomide ve özellikle enflasyon oranında ortaya çıkacak değişikliklerin, ekonomideki karar birimleri tarafından tahmin edilebileceği iddia edilmektedir. Fiyatların aşağı ve yukarı doğru hareketinin olası olduğunu ileri süren bu görüşe göre tüketiciler, işverenler ve işçiler gelecekteki beklentilerine göre ücret ve fiyatları ayarlayabileceklerdir. Örneğin gelecekteki enflasyon oranını tahmin eden işçiler bu enflasyon oranından zarar görmeyecek biçimde bugünden ücret artışı talebinde bulunacaklardır. Böylece ücretlerin ve enflasyonun artış oranı ne olursa olsun işsizlik oranı değişmeyecek ve doğal işsizlik oranına eşit kalacaktır (Dinler, 2004: 459-462).

Günümüzde ekonometrik birçok modelin yardımıyla ve alanında başarılı ekonomistlerin öngörülerıyla ülkelerin ekonomilerinde meydana gelen tüm değişimleri önceki zaman diliminde tahmin etmek mümkündür. Ayrıca, bazı ekonomik değişkenlerde meydana gelen değişimler bağlantılı olduğu diğer ekonomik değişkenleri de aynı oranla etkilemektedir. Bu bağlamda ekonomistlerin öngöruları büyük önem arz etmektedir.

2.1.3. Arz Yönlü İktisat Teorisi

Arz yanlı iktisat genel ekonomide kısa ve uzun dönemde toplam arz miktarını yani toplam üretimi artıran ve azaltan unsurları analiz eden iktisadi yaklaşımdır. Bu yaklaşımda temel amaç potansiyel üretimi artırmaktır (Begg, 2001:560). Ülke ekonomileri açısından üretimin gerek sanayi de gerekse tarımda önemi çok büyüktür. Üretim açısından kendi kendine yeten ve hatta yurt dışına kendi ürettiği ürünleri

satan ülkenin ekonomisi her zaman pozitif yönlü gerçekleşirken, sürekli tüketen hiç üretmeyen, yurt dışından satın alım yapan ülkenin ekonomisi de her zaman negatif yönlü gerçekleşmektedir.

Arz yanlı iktisatçılara göre çalışma, tasarruf, yatırım ve üstlenilen riskler ekonomik faaliyet düzeyinin en önemli belirleyicileridir. Marjinal vergi oranları ise bu belirleyicileri etkileyen en önemli faktördür. Buna göre kişinin daha az ya da daha fazla çalışması, marjinal vergi oranının bir fonksiyonu olarak ödediği vergiden sonraki durumuna göre şekillenecektir. Ayrıca yüksek vergi oranlarının ekonomik faaliyet hacmini de daralttığı ileri sürülmektedir (Tunçcan, 2005: 45).

2.2. Keynesyen Model

J. M. Keynes, yapmış olduğu çalışmalarda diğer ekonomistlere kıyasla makro ekonominin üzerinde durmuştur. Yapmış olduğu çalışmalarda makro ekonominin alanına giren toplam talep, özel kişilerin ve firmaların tüketim malları gibi konular üzerinde çalışmıştır. Keynes 1920 yılından itibaren ekonomi ile ilgili yapmış olduğu tüm çalışma ve gözlemleri 1936 yılında bir kitapta toplamıştır. Söz konusu bu kitap “The General Theory of Employment, Interest and Money” adıyla piyasaya çıkmıştır. Ayrıca bu kitap makro iktisadın başlangıcı olarak kabul edilmektedir.

İktisadi dalgalanmaların geçici bir durum olarak kabul edildiği, ekonominin her daim kendi kendine tam istihdam düzeyinde ve dengede duracağı ve bu bağlamda devletin ekonomiye müdahale etmesine gerek olmadığını savunan Klasik İktisat teorisi yetersiz kalmaya başlamıştır. 1929 yılında meydana gelen büyük bunalım sonrasında ise Keynesyen Makro İktisat doğmuştur. Keynesyen Makro İktisat, temelde J.M.Keynes’in çalışmalarına ve bu çalışmaların sonuçlarına dayalıdır (Fisunoğlu ve Köksel Tan, 2009: 31-60).

Keynes’in yapmış olduğu ampirik çalışmalar sonucunda serbest piyasa ekonomisinin her zaman tam istihdamı sağlayamayacağı kanısı ortaya çıkmıştır. Büyük Buhran ise, bu gözlemi onaylayan sonuçlar doğurmuştur. Keynes’in iktisat teorisine ve literatürlerine olan en büyük katkısı, “İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi” diğer adıyla “Genel Teori” ile olmuştur. Keynes’in geliştirdiği “Genel Teori” başarısı, bir ölçüde dönemin hem ekonomik ve sosyal şartlarına, hem de öne sürdüğü yeni teorinin bilimsel karakteristiği ile alakalıdır. Geleneksel iktisadın diğer adıyla

Ortodoksiktisadın öngörülerini gerçeklerle uyuşmamaktaydı. Genel Teori ise, 20. yüzyıl kapitalist ekonomilerinin yapısını incelemesinin yanı sıra 19. yüzyıl rekabetçi piyasa varsayımları ve o döneme ait bir değerlendirmede yapmaktadır (Bleaney, 1985:2). Özetle açıklamak gerekirse, Keynes iktisat teorisini oluştururken yalnızca içinde bulunduğu dönemi değil bir önceki dönemi de incelemiş ve gözlemlemiştir. Yapmış olduğu tüm gözlem ve analizler sonucunda öngörülerde bulunarak Keynesyen İktisat teorisini oluşturmuştur.

Genel Teori'nin Klasik ortodoksiden ayıran önemli farklılıkları şu şekilde belirtilmiştir (Felderer ve Homburg, 1987: 72-73).

- Cari reel gelir ile cari tüketim harcaması arasında istikrarlı bir ilişkiyi kuran tüketim fonksiyonu,
- Sermayenin marjinal etkinliği kavramına dayalı bir yatırım teorisi,
- Paranın miktar teorisine alternatif olarak likidite tercihi teorisi,
- Muhtemel fiyat ve ücret katılıklarıdır.

Literatüre baktığımızda Keynes'in Genel Teori'si farklı yorumlamalara maruz kalmıştır. Söz konusu bu değişik yorumlarda öne sürülen görüşlerin ise ne ölçüde Keynes'e ve Keynesyen iktisatçılara ait olduğu da ayrı bir tartışma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Keynesyen teori, temelde Keynes'in çalışmalarına ve çalışmaları sonucunda elde edilen verilere dayalı olmasına rağmen Keynes'in iktisadı ile Keynesyen iktisat arasında önemli farklılık bulunmaktadır. Ancak bütün Keynesyenler, ekonomide dalgalanmaların yaşandığı ve paranın önemli bir yere sahip olduğu konusunda aynı görüşe sahiptirler. Ayrıca Keynesyenler, ekonomide istikrarın sağlanması bakımından devlet müdahalesinin gerekliliği konusunda da ortak görüşe sahiptirler (Fisunoğlu ve Köksel Tan, 2009: 31-60).

Genel Teoriyle birlikte, Neo-Klasik iktisadın unuttuğu makroekonomik analiz kavramı tekrardan gündeme gelmiştir. Neo-Klasik Teori, genel olarak kaynak dağılımı ve dağılım sorunları ile ilgilenirken, Keynes ise, istihdam ve istihdam sorunları ile ilgilenmiştir. Böylelikle sorun, kıt kaynakların ne şekilde kullanılacağı değil, kıt kaynakların özellikle de emeğin istihdamında oluşan eksiklik belirlenmiştir (Felderer ve Homburg, 1987:17). Daha önceden yapılan iktisat çalışmalarda hiç incelenmeyen bir konu olan "dengesizlik" kavramı, Keynes ile birlikte iktisatçıların ilgi alanına girmiştir.

Keynesçi İktisat'ın, temelde Keynes'in çalışmaları sonucunda elde ettiği sonuçlara dayanmakla birlikte Keynesyen İktisatçılar'ın Keynes'in kendi iktisadi görüşünden uzaklaşıp "Neo-Klasik Sentez" adı altında toplanarak yeni bir akım yarattıkları da gözlemlenmiştir. Neo- Klasik Sentez, Keynes'in "devrim" niteliği taşıyan görüşlerini geri plana atmıştır (Fisunoğlu ve Köksel Tan, 2009: 31-60). Bu bağlamda Keynes'in birçok yorumlanmış versiyonu olmasına rağmen en çok Keynesçi iktisat teori, Keynes ile başlayan Keynesyen teori ve Keynesçi İktisatçıların savunduğu Post ve Neo Keynesyen teori olmak üzere üç farklı yapıda karşımıza çıkmaktadır. Bu üç teori başlıklar halinde detaylı bir şekilde incelenecektir.

2.2.1. Keynesyenteori

Keynesyen Teori, Keynes'in yorumlarının en önemlisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun nedeni ise, Keynesyen teorinin temelinde olmasıdır. Bir ayağı Klasik teoride, diğer ayağı ise Genel Teori'de yer almaktadır. Bundan dolayı "Neo-Klasik Sentez" olarak da bilinmektedir. Teorinin öncülerine örnek vermek gerekirse; A.Hansen, J.Hicks, L.Klein, F.Modigliani, D.Patinkin, P.Samuelson ve J.Tobin sıralanabilir (Felderer ve Homburg,1987: 71).

Genel Teori, Büyük Buhran'ın ya da Bunalım'ın yarattığı iktisat teorisindeki krizin bir ürünü olarak doğmuştur. Keynes'in iktisadi görüşünün başarısı, pratik fikirlerle pür Neo-Klasik Teori arasındaki uçurumda köprü kurması ve bunu yeni bir ekonomik teori olan "Genel Teori" aksettirmesidir. Genel Teori, makroekonomik teoride devrimci olarak kabul edilmiştir (Bleaney, 1985:2).

2.2.2. Post Keynesyenteori

Keynes ve Kalecki'nin çalışmalarına bağlı 1970'li yıllarda ortaya çıkmış bir akım olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu akımı savunan iktisatçılar Keynesyen'in talep teorisine geri dönülmesi gerektiğini düşünmektedirler. Ancak ekonomiyi statik bir yapı olarak görmemektedirler. Ayrıca ekonomiyi incelerken zaman faktörünü de bu incelenmiştir. Post Keynesyenler'e göre ücretlerin belirlenme aşamasında sadece arz ve talep rol oynamamaktadır. Bir toplumun geleneksel yapısı ve mevcut alışkanlıkları da ücretler üzerinde etkili bir rol oynamaktadırlar. Post Keynesyenler, enflasyonun geliri varlıklı kesimler lehine yeniden dağıttığını savunmaktadırlar (<http://iktisatdersi.blogspot.com.tr/>, Son Erişim Tarihi: 15.06.2017). Özetle

açıklamak gerekirse Post Keynesyen teoriye göre enflasyon zengini daha zengin yapmaktadır.

2.2.3. Neo-Keynesyen teori

Neo-Keynesyen Teori'nin gelişim sürecinde 3 önemli grup tarafından değerlendirilmiştir. Bu gruplardan Birincisi, Clower ve Leijonhufvud'un Keynes'in iktisat teorisini tekrar yorumladığı gruptur. İkinci grup ise, genel denge teorisinde rekabetçi olmayan (imperfektionist) gelişmeleri kapsamaktadır. 1930'lu yıllarda oluşmaya başlayan genel denge analizi ile ilgili olarak yapılan tüm çalışmalar, bu grupta incelenmiştir (Felderer ve Homburg,1987:210-211). Walrasyan modelin, piyasaların rekabetçi olmadığı durumlara genelleştirilmesi, aslında mikroekonomi ile makroekonomiyi uzlaştırmada çare olarak düşünülerek gerçekleştirilmiştir. Neo-Keynesyen Teori'nin gelişim sürecinde bir araya gelen üçüncü grup ise makro iktisadın mikro temelleri kapsamında yer almaktadır. Bu kapsamda Yeni Keynesyen İktisatçılar'ın makroekonomide tutarlı mikro temeller kurmak amacıyla çaba sarf ettikleri gözlemlenmiştir (Fisunoğlu ve Köksel Tan, 2009: 31-60).

2.3. Serbest Piyasa Ekonomisi

Serbest piyasa ekonomisi en genel tanımla, "*ekonomik faaliyetlerin tam rekabet şartları içinde serbestçe yapılabildiği, ekonomik sorunların çözümünün devletin ekonomiye müdahalesiyle değil de fiyat mekanizmasının aracılığıyla gerçekleştirildiği ekonomi*" olarak açıklanabilmektedir. 1980 yılı itibari ile değişim ve küreselleşmenin etkisi ile dünya genelinde belli başlı ülkeler serbest piyasa ekonomisine geçmiştir.

Serbest piyasa ekonomisine göre, "*Daha az devlet, daha çok özel girişim*" şeklinde formüle edilen yeni liberalist görüşün, piyasa etkinliğini sağlamak amacıyla, piyasa ile ilişkili kurumlar konusundaki görüş ve önerileri bulunmaktadır. Bu önerilerden bazıları şu şekildedir (https://www.ekodialog.com/Konular/Serbest_piyasa.html, Son Erişim Tarihi: 03.06.2017).

- **Fiyat Mekanizmasına Devlet Müdahalesi:** Devlet, üretici yada tüketiciyi korumak amacıyla, piyasa fiyatlarına hiçbir müdahalede bulunmaması durumunda toplum refahını en yüksek seviyeye çıkarılmasını sağlayacaktır.

- **Piyasa Ekonomisi ve Monopoller:** Yeni liberaller, tekelleşmeyle mücadele etmek amacıyla, piyasaya yasal olarak uygulanan müdahalenin ve uluslararası ticaretin önündeki tüm engellerin kaldırılmasını önermektedir. Bu bağlamda ithalatın serbest bırakılması, tarife kotalarının kaldırılması ve/veya düşürülmesi gibi belli başlı gelişmeler yaşanmış ve gözlemlenmiştir.
- **Dış Ticarete Serbesti:** ülke de uygulamada olan tüm gümrük sınırlandırmaları ve her türlü ithal-ihraç engellerinin kaldırılması önerilmektedir. Böylelikle, yeni liberal görüşü uygulayan ülkelerde yaşayanlar, ihtiyacını hissettikleri tüm tüketim malzemelerini alabilecek ve aynı zamanda üretim ve girdi maliyetleri en aza indirgendığı için en düşük fiyattan satın alabilme imkânlarına sahip olabileceklerdir.
- **Devlet Girişimciliğinin Azaltılması:** Yeni liberallere göre, devlet yani hükümet işletmeci olarak değerlendirildiğinde kötü bir işletmeci olup, işletme konusunda zayıf kalmaktadır. Bu bağlam devlet elindeki tüm işletmeleri (kamu kurumlarını), kâr amacı güderek işletmesi gerektiği göz önünde bulundurarak bu amaca hizmet eden özel sektöre devretmesi gerekmektedir. Özelleştirme ile ilgili olarak bilinmesi gereken bir diğer konu ise, özelleştirilen kamu kurumları genellikle piyasanın en tanınmış en büyük ve en güçlü firmalara satışı şeklinde olmaktadır. Burada ki amaç ise işletme konusunda hem deneyimli olmaları hem de bu kişi ve kurumların sermaye sıkıntısı olmamasıdır. Böylelikle özelleşen kamu kurumları daha hızlı büyüyerek ülke ekonomisine yüksek oranlı katkı sağlayacaktır. Ancak dünya genelinde bu uygulama bu şekilde olmamış ve beklentileri karşılamamıştır.
- **Sıkı Para Politikası:** Devletin, sıkı para politikasıyla, para arzının mal ve hizmet arzından daha hızlı artmasını ve böylece fiyatların yükselmesini önleme konusundaki gerekli tedbirleri olması gerekmektedir. Devlet, sosyal faaliyetlerinde kısmak pahasına da olsa tüm harcamalarını azaltma ve kemerleri sıkma politikasına yönelmek zorundadır. Bu bağlamda devletin, ekonomiye olan her türlü müdahalesinin azaltılması gereklidir.
- **Daha Az Devlet Müdahalesi, Güçsüz Devlet Demek Değildir:** Devlet, liberal kapitalizmi, kârlılığa yönelirken verimlilik ilkesinden sapan girişimcilere karşı korumalıdır. Serbest piyasa mekanizmasının varlığı ve

işleyişi için, güçlü devletin varlığı şarttır. Bu bağlamda devletin piyasa mekanizması düzgün bir şekilde işlemesi için üstlendiği hakem görevini, başarıyla sürdürebilmesi gerekmektedir.

- **Piyasa Mekanizması ve Gelir Dağılımı:** Yeni liberal görüşü savunanlara göre, sosyal adaleti sağlayıcı gelir dağılımı politikası reddedilmektedir. Piyasa mekanizması çarkı, mal ve faktör piyasalarında oluşan göreceli fiyatlarla kimlerin zengin, kimlerin daha az zengin olacağını belirlemektedir. Söz konusu bu mekanizmanın içerisinde, yüksek gelir elde etmeyi hak edenler, ön plana çıkarak ve zengin olacaklardır.

3. AVRUPA BİRLİĞİ VE EKONOMİ POLİTİKALARI

Haziran 2016’da yapılan referandumla Avrupa Birliğinden ayrılma kararı alan İngiltere ile 29 Mart 2019 tarihinde üye sayısı 28’den 27’ye inecek olan Avrupa Birliği ekonomik temelli, siyasi organlara sahip, nev’i şahsına münhasır, uluslar üstü (supranational) bir kurumdur. Avrupa Birliği kuruluşundan bugüne genellikle ileri adım olmak üzere birçok aşamadan geçmiştir. Bunların bir kısmı da ekonomik tabanlıdır. 2008 ve devamında yaşanan kriz de Avrupa Birliği üyelerini derinden etkilemiştir.

Açık bir şekilde gözlemlenen bir durum vardır ki, krizlerin ne zaman olacağı ve ne kadar süreceği tahmin edilememektedir. Bir o kadar daha güç olan durum ise, söz konusu ekonomik krizlerin ne boyutta ve ne derinlikte olacağı da tam olarak tahmin edilememektedir. Tıpkı 2008 krizinde olduğu gibi. 2008 krizi ABD’de finans sektöründe başlamıştır. Kriz, kısa zaman içerisinde yayılıp ekonomik krize dönüşmüştür. Bu dönüşüm beraberinde; işsizlik, GSMH düşüşü, ekonomik daralma ve bunlara bağlı olarak başta bütçe açıkları ve borçlanma olarak değişik makroekonomik sorunlara neden olmuştur (Güngör, 2016: 44).

Bu bölümde Avrupa Birliği’nin temel ekonomi politikaları ve bu politikaların yer aldığı anlaşmalardan bahsedilecektir.

3.1. Avrupa Birliği Ekonomi Kriterleri

Avrupa Birliği, bugün dünyanın en ileri ekonomik bütünleşme aşamasındaki bölgesel bloktur. Avrupa Birliği, kurulduğu ilk günde günümüze kadar olan süreçte toplama yedi defa genişlemiştir. Bu süreçte 28 üyeye sahip bir birlik halini almıştır. Birlikte yaşanan ilk genişleme 1973 yılında, Danimarka, İngiltere ve İrlanda’nın katılımıyla olurken, ikinci genişleme 1981 yılında Yunanistan’ın katılımıyla gerçekleşmiştir. Üçüncü genişleme ise 1986 yılında İspanya ve Portekiz’in katılımıyla gerçekleşmiştir. 1995 yılında dördüncü genişleme Avusturya, Finlandiya ve İsveç’in

katılımıyla; beşinci genişleme 2004 yılında Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Malta, Macaristan, G. Kıbrıs, Polonya, Slovenya ve Slovakya'nın katılımıyla; altıncı genişleme 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya'nın katılımıyla gerçekleşmiştir (Akçay, 2008: 11-38). Birlikte meydana gelen son genişleme ise Hırvatistan'ın 2013 yılında katılımı ile gerçekleşmiştir. Günümüzde AB üye sayısı 28'dir. Yapılan referandumlar sonucunda İngiltere birlikten ayrılma kararı almıştır. 29 Mart 2019 tarihine kadar olan süreçte İngiltere'nin vermiş olduğu bu kararda fikri değişmez yani sabit kalırsa AB üye sayısı 29 Mart 2019 tarihinde 27'ye düşecektir. Bu durum Avrupa Birliği için ilk daralma olacaktır.

Avrupa Birliği'nin zaman içinde gösterdiği performansla uluslararası ekonomide ulaştığı güç, diğer ülkeler için bu blok içinde yer almayı cazip hale getirmiştir. Artan üyelik müracaatları, Avrupa Birliği'nin genişleme konusunda yeni stratejiler geliştirmesine ve başlangıçta belirlenen Avrupa Birliği'ne katılım koşullarını gözden geçirerek ilave koşulların getirilmesi yönünde çalışmalar yapılmasına sebep olmuştur (Akçay, 2008: 11-38). Bu kapsamda gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda ilave koşullar getirilmiştir. Getirilen koşulları ilerleyen bölümlerde detaylı bir şekilde inceleyeceğiz.

Başlangıçta, Avrupa Birliği'ne tam üyeliğe kabul edilmek için Roma Antlaşması'nın 237. maddesine göre, sadece Avrupa Devleti olma koşulunu sağlamak yeterli olarak kabul edilmekteydi. Ancak daha sonraları, Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinin (MDAÜ) yapmış oldukları üyelik müracaatları ile Avrupa Birliği, üyelik koşullarının daha ayrıntılı hale getirilmesi gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Açıkçası AB tam üyelik koşulları, 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması (MA)'nın 49. maddesinde ayrıntılı bir anlatılmıştır (Accession, 1993:1). Söz konusu anlaşmanın içeriğinden yer alan bu koşullar tıpkı Türkiye'de olduğu gibi, Maastricht Antlaşması yürürlüğe girmeden önceki süreçte AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunan ve üyelik müzakerelerine başlanmamış ülkelerinde koşulları sağlayıp sağlamadığına bakılmıştır (Akçay, 2008: 11-38). Aşağıda söz konusu bu anlaşmanın ekonomik koşullarından bahsedilmiştir.

Maastricht Antlaşması'nın onaylanmasının ardından Avrupa Birliği, Haziran 1993'te gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesinde Avrupa Birliği'ne katılmayı isteyen ülkelerin, Kopenhag kriterleri olarak adlandırılan siyasi, ekonomik ve uyum kriterleri yerine

getirmiş olması istenmektedir. Söz konusu bu kriterler özetle şu şekilde açıklanabilir (Conclusion,1993);

- **Siyasi kriter:** Üyeliğe aday olan ülkenin hukuk devletini, insan haklarını, azınlıklara saygı gösterilmesi ve korunmasını ve demokrasiyi garanti altına alan bir kurumsal istikrarın gerçekleştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.
- **Ekonomik kriter:**Üyeliğe aday olan ülkenin, hem işleyen bir piyasa ekonomisinin hem de Birlik içerisindeki piyasa güçleri ve rekabetçi baskıyla başa çıkacak bir kapasitenin varlığının olması gerektiğini vurgulamaktadır.
- **Uyum kriteri:**Üyeliğe aday olan ülkenin, siyasi, ekonomik ve parasal birliğin amaçlarına bağlı kalmayı kapsayan, üyelik yükümlülüklerini üstlenme gücünün gerekliliğini vurgulamaktadır.

Sıralamış olduğumuz bu Avrupa Birliği ekonomi kriterlerinden 4. Bölümde Türkiye'nin uyumu değerlendirilirken detaylı bir şekilde bahsedilecektir.

3.2. Maastrich Anlaşması ve Ekonomi Kriterleri

Maastricht Antlaşması 7 Şubat 1992'de imzalanmıştır. Yaklaşık bir buçuk yıl sonra Kasım 1993 yılında ise yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma ile Avrupa Topluluğu, Avrupa Birliği (AB) adını almış ve bu şekilde faaliyetlerine devam etmiştir. AB'ni kuran Maastricht Antlaşması'yla Avrupa Topluluklarına yeni boyutlar kazandırılmıştır. Ayrıca AB'nin "üç temel direği" oluşturulmuştur. Bu temel direkleri Maastricht Antlaşması'yla sıralamaktadır. Ek olarak üye ülkelere uygulanmak üzere yeni bir hukuksal yapı düzenlenmiştir. Maastricht Antlaşması'yla sağlanan ve vurgulanan temel direkler şu şekildedir.(https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/AB/Maastricht_Anlaşması.pdf);

- Ekonomik ve Parasal Birlik
- Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası (ODGP)
- Adalet ve İçişlerinde İşbirliği.

3.2.1. Ekonomik ve Parasal Birlik

Para birliği veya diğer bir tabirle parasal bütünleşme, para alanı kavramından farklı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Para birliğini ise şu şekilde tanımlamak mümkündür; ekonomik açıdan yoğun bir ilişki içerisinde olan ülkelerin,

millî paralarını yani ülkelerinde kullanılan resmi ülke paralarını belirlenen sabit bir kur oranıyla birbirine bağlaması aşamasından sonra, gerekli şartların oluşmasına bağlı olarak tek para birimine ve tek Merkez Bankasına geçerek, kullanılmalarıdır. Para birliğine geçildikten sonra, uygulamaya geçen ülkelerde bağımsız bir para politikası izlemeleri mümkün değildir. Para birliğine geçerek o haklarını kaybetmektedirler. Ayrıca üye ülkelerin kurları belirleme yetkisi bulunmamaktadır. (Yıldız, Yıl Yok).

Maastricht Antlaşması'yla Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB)'nin ikinci aşamasına geçiş tarihi olarak Ocak 1994 tarihi belirlenmiştir. Bu bağlamda Avrupa Komisyonu ve Avrupa Para Enstitüsü tarafından hazırlanan raporlar, Konsey tarafından incelenmiştir. 1996 yılının sonuna gelindiğinde ise en az 7 tam üye ülkenin kriterleri yerine getirip getirmediğini incelemişlerdir. Söz konusu bu incelemeye alınan kriterler ise düşük enflasyon oranı, kamu maliyesinde düşük açık, para politikalarında istikrar ve uzun vadeli faizler şeklinde sıralanmaktadır. Tüm bu makro ekonomik değişkenleri inceleyen ve değerlendiren Konsey, EPB'nin üçüncü aşamasının Ocak 1999 tarihinde başlaması yönünde kararlar almıştır. Üçüncü aşamaya gelindiğinde ise bağımsız bir Avrupa Merkez Bankası tarafından yönetilecek olan tek ve ortak bir para biriminin kullanılması yani tedavüle sokulması yönünde kararlar alınmıştır.

AB açısından parasal bütünleşme yani parasal birleşme kavramına baktığımızda, söz konusu bu koşulların arasında en somut olanıdır. AB para birliğine 1 Ocak 1999 tarihinde geçmiştir. Bu tarihten itibaren Avrupa parası olarak "Euro"yu kullanmaktadırlar. 2002 yılında Euro, para birliğine geçmeyi onaylayan 12 AB üyesi ülkede kullanılmaktadır. Euro'yu kullanmayı kabul eden bu 12 ülke; Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, İspanya, Portekiz, İrlanda, Yunanistan, Avusturya ve Finlandiya'dır. Euro kullanılan ülkelerde kaydi para ve hesap birimi olarak kabul edilmektedir (Yıldız, Yıl Yok).

3.2.2. Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası (ODGP)

Birliğin ikinci temel direğini oluşturan Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası (ODGP) çerçevesinde Bakanlar Konseyi uzlaşma yöntemiyle, bu alanlarda ortak eyleme konu olacak sorunları ve nitelikli çoğunluk ile hangi alanlarda kararlar alınacağını saptamışlardır. Bu alanlardan bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür;

- **Savunma:**ODGP, AB üye ülkeleri açısından “Ortak Savunma” politikalarının belirlenmesini kapsamaktadır. Bu bağlamda Batı Avrupa Birliği (BAB), Topluluğun ortak hareket alanlarını belirlemekle ve yürürlüğe sokmakla görevlidir.
- **Avrupa Vatandaşlığı:**Diğer bir üye devlette ikamet eden AB vatandaşlarının, Avrupa Parlamentosu seçimleriyle belediye seçimlerinde seçme ve seçilme, AB toprakları üzerinde ikamet ve hareket etme hakları ve tüm AB vatandaşlarının üçüncü ülkelerde diplomatik korumadan faydalanmasınıhakkında ortak kararlar belirlenmiştir.
- **Konsey’de Çoğunluk Oylamasının Genişletilmesi:** Tüketicinin korunması, gelişme halindeki ülkelere yardım, eğitimle ilgili bazı konular, sağlık, ulaştırma, çevre, Trans-Avrupa ağlarının altyapıları konularında Konsey’de nitelikli çoğunlukla karar alınabilecektir şeklinde belirlenmiştir.
- **Avrupa Parlamentosu:** Avrupa Parlamentosu’nun yetkileri genişletilmekte, bazı hallerde Konsey ile ortak karar almasını sağlayacak yeni bir yöntem olarak belirlenmiştir.
- **Ekonomik ve Sosyal Uyum:** Ekonomik ve sosyal uyumun, 31 Aralık 1993 tarihinde kurulan bir uyum fonunun yardımıyla güçlendirilmesi öngörülmüş ve bu yönde çalışmalar yürütülmüştür.

3.2.3. Adalet ve İçişlerinde İşbirliği

Üçüncü temel olan Adalet ve İçişlerinde İşbirliği kapsamında üye devletler, göç ve siyasi iltica alanlarında aralarındaki işbirliğini artırmak amacıyla bir Avrupa Polis Ofisi’ni kurmuşlardır. Avrupa Polis Ofisi’nin kısaltması Europol’dur.Maastricht’te kurulan hukuksal yapı sayesinde Topluluk bütünleşmesi ile Hükümetler arası işbirliği işler bir hal almıştır. 1996 yılından sonra Avrupa Parlamentosu’nun yetkilerinin artırılması ve bütünleşmenin güçlendirmesi için bazı işbirliği alanlarının yeniden gözden geçirilmesi yönünde kararlar alınarak çalışmalar yürütülmüştür.

3.2.4. Siyasal Bütünleşme

Birlik ile alakalı diğer önemli konu ise siyasi birliğin yani bütünleşmenin meydana gelmesidir. Bu bağlama bu konu hakkında detaylı bir şekilde durulacaktır.

Siyasal yakınlaşma ekonomik bütünleşmenin en önemli unsurlarındandır. Ülkelerin ekonomik şartlarının dünya ekonomilerinin arasında belirli bir iç bağımlılığa sebep

olduğunu aşikâr bir gerçektir.Ülkelerin sahip olduğu ekonomik koşulları ve ekonomik çıkarları bakımından, engellerin kaldırılması mal ve faktör hareketlerinin serbest bırakılması, hem rekabet avantajlarından yararlanması, hem de tamamlayıcılığın açıklarını kapatmasına fırsat vermektedir. Ayrıca söz konusu bu durum, kendi başına iç bağımlılığın yapamayacağı bir politika tedbiri olarak gerçekleştirilmekte büyük önem arz etmektedir. Ancak ekonomik bütünleşmenin iyi bir sonuç vermesi, tam bir şekilde gerçekleşebilmesi için aynı zamanda siyasal yaklaşmanın tam bir şekilde gerçekleşmesi gerekmektedir. Ayrıca bu durumu dünya çapında ortak çıkarlara yansıtma gereklidir. Özetle açıklamak gerekirse ekonomik bütünleşmenin işlerlik kazanabilmesi ve iyi bir şekilde gelişebilmesi için bir karar ünitesinin varlığına talep duyulmaktadır. İhtiyacı hissedilen söz konusu karar ünitesinin görevi ise, siyasal dengesizliklerin ve anlaşmazlıkların ortadan kalkması yönünde çalışmalar yürütmektir (Yıldız, Yıl Yok).

Çizelge 3.1’de AB’nin topluluk yetkileri ve bütünleşme düzeyleri detaylı bir şekilde gösterilmiştir.

Çizelge 3.1: Topluluk Yetkileri ve Bütünleşme Düzeyleri

	Gümrük Birliği	Tek Pazar	Parasal Birlik
<ul style="list-style-type: none"> • Piyasaların Bütünleşmesi 	<ul style="list-style-type: none"> • Sınai ürünlerin serbest dolaşımı 	<ul style="list-style-type: none"> • Mal ve hizmetlerin tam serbest dolaşımı 	<ul style="list-style-type: none"> • Aktiflerin artan ikame edilebilirliği, • İşlem maliyetlerinin ortadan kalkması
<ul style="list-style-type: none"> • Ortak Politikalar 	<ul style="list-style-type: none"> • Farklılıkların düzenlenmesi • Ortak Gümrük Tarifesi (Ortak Ticaret Politikası) • Ortak Tarım Politikası 	<ul style="list-style-type: none"> • Uyumlaştırılmış ekonomik yasalar • Teknik normların yakınlaştırılması • Ortak Ticaret Politikası • Ortak Rekabet Politikası • Araştırma Geliştirme Programları, sosyal ve çevre politikalarının uyumlaştırılması 	<ul style="list-style-type: none"> • Bankacılıkta üst denetim

<ul style="list-style-type: none"> • Makroekonomik Koordinasyon 	-	<ul style="list-style-type: none"> • Parasal Koordinasyon • Döviz kurlarının istikrarı 	<ul style="list-style-type: none"> • Tek para politikası • Bütçesel koordinasyon ve denetim • Mali (bütçe) • Federalizm
<ul style="list-style-type: none"> • Vergileme 	<ul style="list-style-type: none"> • Ortak gümrük vergileri • Ortak bütçe ya da dağıtım 	<ul style="list-style-type: none"> • Kısmi vergi uyumlaştırılması (Sermaye gelirleri, tüketim vergileri, kurumlar vergisi) 	<ul style="list-style-type: none"> • Senyoraj gelirlerinin paylaşımı, sermaye gelirlerinin vergilendirilmesinde tam uyumlaştırma
<ul style="list-style-type: none"> • Yeniden Dağılım ve Bölgesel Politikalar 	<ul style="list-style-type: none"> • Ulaşım alt yapıları 	<ul style="list-style-type: none"> • Bölgelerarası transferler, Bölgesel kalkınma politikaları 	<ul style="list-style-type: none"> • Yakınlaşmaya yardım • Şoklara karşı sigorta

Kaynak: Jean-Pisany Ferry, “l’Europe à Géométrie Variable: Une Analyse Economique”, Problèmes Economiques, (10 Janvier 1996), s. 29.

3.3. Kopenhag Anlaşması ve Ekonomi Kriterleri

Türkiye açısından Kopenhag siyasi kriterlerinin ön plana çıkmasına karşın Kopenhag ekonomik kriterlerinin hayata geçirilmesi Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliğinin gerçekleşmesi açısından önem taşımaktadır. Esasen, 3 Ekim 2005 tarihinde başlayan tam üyelik müzakerelerinin kapsadığı 35 temel konunun önemli bir kısmını ekonomik konuları teşkil etmektedir.

Kopenhag ekonomik kriterleri esas olarak iki temel ekonomik hususu kapsamaktadır. Bunlar;

- Ülkede bütün kurum ve kurallarıyla işleyen bir piyasa ekonomisinin varlığının bulunması,
- Ülkenin Avrupa Birliği piyasalarında (ticaret vb.) rekabet edebilirliğinin olmasıdır.

Yukarıda sıralanan iki ekonomik kriterin kapsamının ne olduğunun ve Türkiye'nin bu kriterlere uyum durumunun hangi noktada olduğunun detaylı bir biçimde tartışılması önem arz etmektedir. Bahsi geçen konuda Avrupa Birliği Komisyonu'nun hazırladığı raporların incelenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Bunun nedeni ise Avrupa

Birliği Komisyonu Türk ekonomisini Kopenhag kriterlerine göre kendi yönlerinden analiz ederek ulaştıkları sonuçları yıllık raporlarda ortaya koymaktadırlar. Diğer taraftan Türk iktisatçılarının Türk ekonomisinin Kopenhag kriterlerine uyum yönünden hangi noktada olduğunu bilimsel ve objektifaıdan değerlendirilmesi bu konuda katkı yapılması yönünden çok büyük öneme sahiptir. Trkekonomisinin Kopenhag kriterlerini uyumu tartışılırken bir hususun başlangıçta özellikle vurgulanması faydalı olacaktır. Bu önemli konu Türkiye'nin 1995 yılında Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği Anlaşmasını imzalayarak 1996 yılında uygulamaya koymasını ile Kopenhag ekonomik kriterlerine uyum sağlama konusunda çok büyük adımlar attığıdır (Morgil, 2006: 91-102).

4. AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİK SÜRECİNDE TÜRKİYE VE POLONYA

Bu bölümde Avrupa Birliği üyelik sürecinde Türkiye ve Polonya'nın ekonomileri değerlendirilecektir. 4.1'de Türkiye ekonomisi incelenirken, 4.2'de Türkiye ve Polonya ekonomileri karşılaştırılacaktır. Karşılaştırma yapılırken ilk olarak, makro ekonomik değişkenleri birebir kıyaslanacaktır. İkinci aşamada ise kümeleme analizi yardımıyla ekonomileri değerlendirilecektir.

4.1. Türkiye'nin Avrupa Birliği Ekonomi Politikalarına Uygunluğu

Türkiye, 1957 yılında kurulan ve Avrupa'nın Roma İmparatorluğu'ndan sonra ilk defa bu kadar güçlü bir şekilde oluşturduğu, bugünkü adıyla Avrupa Birliğine üye olmak üzere 1959 yılında başvuruda bulunmuştur. Kimi zaman Türkiye'nin kimi zaman da Avrupa Birliği ülkelerinin yükümlülüklerini yerine getirmemesi nedeniyle kurumsal anlamda ancak 1996'daki gümrük birliği ile ileri bir adım atılabilmiştir (Güngör, 2017: 62). Bu başlık altında ilk önce Türkiye'nin ekonomik yapısından detaylı bir şekilde bahsedilecektir. Daha sonra Avrupa Birliği'nin ekonomi politikalarına uygunluğundan bahsedilecektir.

4.1.1. Türkiye'nin Avrupa Birliği Uyum Süreci Öncesi Ekonomik Durumu

Bu bölümde Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılma sürecinin ve Avrupa Birliği'ne uyum sürecinin öncesindeki ekonomik yapısından bahsedilecektir.

İşsizliğin sürekli artış gösterdiği, enflasyon oranının neredeyse %100 seviyesine ulaştığı 1970'li yıllarda Türkiye'de, yaşanan ekonomik sorunları aşabilmek amacıyla, 24 Ocak 1980 tarihinde serbest piyasa ekonomisine geçiş yapılmıştır. Serbest piyasa ekonomisi adı altında, yeni liberal formüller öneren Monetarist sistem uygulanmaya başlanmıştır (https://www.ekodialog.com/Konular/Serbest_piyasa.html, son Erişim Tarihi: 03.06.2017) aşağıda detaylı bir şekilde bahsedilecektir.

- **İthal İkameci Kalkınma Stratejisi Dönemi**

Türkiye’de 1946 yılında çok partili siyasal sisteme geçilmesi ekonomi alanındaki yeniliklerin de başlangıcı sayılabilir. Devletçilikten ayrılıp liberal ekonomiye yönelinilen bu dönemde kamu yatırımları alt yapıya yöneltilerek özel sektörün gelişmesi için uygun ortam yaratılması yönünde çalışmalar yapılmıştır. Sanayide, temel tüketim mallarının yerli üretiminin, özel kesimin de katılımıyla hızlanması sağlanmıştır. Tarım kesimi hızla makineleşmiştir. Nüfus artışının hızlanması ve tarımın pazara açılması da iç talebi hızlandırmıştır. Dönem içinde, özellikle de 1950 - 1954 yılları arasında, dışa kapalı ve korumacı iktisat politikaları hızla terk edilmiş, serbest dış ticaret rejimi benimsenerek, dış pazarlara yönelik bir kalkınma anlayışı izlenmiştir. Ancak, ithalatın artmasıyla birlikte dış açıklar da süreklilik kazanmaya başlamıştır. Bu açıkların finanse edilmesi için dış yardım, kredi ve yabancı sermaye yatırımlarının kullanılması, ekonomiyi dövize bağımlı hale gelmiştir. Ancak alınan tedbirler sonucunda dış açık verilmesine rağmen döviz kıtlığının yaşanmasının önüne geçilmiştir. Böylelikle dövize olan bağımlılık her geçen gün çok daha belirgin boyuta ulaşmıştır (Kahraman, 2009).

Uygulanan ekonomi politikalarının ve bunların yol açtığı toplumsal gelişmelerin sonucunda fiyat artışları, döviz stoklarının erimesi, dış ödeme güçlükleri ve işsizlikle birlikte ekonomik bunalım sürecine girilmiştir. 1958 yılında sıkı para politikasına geçilmesi ve devalüasyon, dönemin sonunda gerçekleşen önemli olaylardır. 1963 sonrasında ise kalkınma planlarının uygulanmaya başlamasıyla, ekonomide tasarruf ve yatırımların finansmanı sorunu, planlar çerçevesinde ele alınmaya başlanmıştır (Celasun ve Rodrik, 1989).

- **Dışa Açılma Dönemi**

Hükümet 24 Ocak 1980’den başlayarak yeni bir ekonomi politikasını uygulamaya koymuştur. 24 Ocak kararları olarak da bilinen bu politikanın belirleyici özelliği, fiyatlandırma sürecinin piyasaya bırakılmasıdır (Kepenek ve Yentürk, 2001). 24 Ocak Kararları sonrasında Türkiye, dışa açık bir piyasa ekonomisi olmanın koşullarını geliştirmiş ve uygulamıştır. Dışa açılma ve ekonominin liberalleştirilmesi sürecinden beklenen, ülkenin ihracat gelirlerinin artmasıyla elde edilen gelirlerle sanayileşerek kalkınma sürecini hızlandırmaktır (Kahraman, 2009).

- **Küreselleşme Süreci ve Türkiye**

Küreselleşme sürecinde dünya ekonomisinde ve ülkelerin ekonomik yapısında çeşitli değişiklikler meydana gelmiştir. Buna göre uluslararası ticaret ve sermaye akımlarında büyük çapta artışlar ortaya çıkmıştır. Yoğunlaşan teknolojik değişiklikler ile birlikte ekonomi politikaları da değişmiştir (Betcherman, 2002: 14-17). Küreselleşme olgusu ile birlikte ekonomik politikalar için bir model olarak ortaya konulan, hem küresel kuruluşların hem de gelişmiş ülkelerin çoğunun benimsediği neo-liberalizm ya da serbest piyasa ekonomisi anlayışı tüm dünyada geçerlilik kazanmıştır. Bu modelin dünya geneli için istihdam performansı ve gelir dağılımı üzerindeki etkileri pek olumlu değildir. Zira dünya genelinde işsizlik oranları yükselmekte ve ülkeler arasındaki gelir dağılımı adaletsizliği artmaktadır (Köstekli, 2006: 8). Ancak gelişmiş ülkeler incelendiğinde ödeme eşitliği, sosyal güvence gibi konularda yetersizlikler içerse de son dönemde iş yaratma konusunda neo-liberal politikaları takip eden ABD, İngiltere gibi ülkelerin başarılı olduğu gözlenmektedir (Kesici, 2008).

Kapitalist ekonomiler büyüme oranı, gelir dağılımı, ücret bileşimi, istihdam ve işsizlik gibi konularda birbirlerinden oldukça farklı sonuçlar elde etmektedirler. Buna örnek olarak İrlanda ve Fransa'da ortaya çıkan büyüme oranları ile İspanya ve Japonya'daki işsizlik oranları gösterilebilir. Diğer taraftan bu ülkelerdeki emek piyasası oluşumları birbirlerinden oldukça farklı özellikler göstermektedirler (Freeman, 1998: 4). Refah devletleri refah rejimleri temelinde üç biçimde sınıflandırılmaktadır. Anglosakson ülkelerinde görülen liberal rejim, düşük sosyal koruma ve yüksek risklerin söz konusu olduğu emek piyasası mekanizması üzerine kurulu bir işleyişe sahiptir. Sosyal demokratik rejim kapsamlı risk sigortaları, geniş olanak düzeyi ve eşitlikçilik ile karakterize edilmektedir. İskandinav ülkeleri, sosyal demokratik rejimin en geniş uygulama alanı bulunduğu bölge olarak nitelendirilebilir (Miura, 2001: 2). Kuşkusuz bu refah rejimleri makroekonomik anlayış ve aktif/pasif emek piyasası tedbirleri bileşimi söz konusu olduğunda emek piyasası ve istihdam politikaları açısından farklı yöntemlere sahiptirler. Dolayısıyla elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde iktisadi yaklaşımlarla emek piyasası yapılanması arasında yakın bir ilişkinin söz konusu olduğu ortaya çıkmaktadır (Kesici, 2008).

- **Yatırımlar**

1980 öncesi dönemde yatırımlar önemli ölçüde imalat sanayisi sektörüne yönelirken, 1980 sonrası dönemde yatırımlar başta konut, ulaştırma-haberleşme ve turizm sektörleri olmak üzere hizmetler sektörlerine yönelmiştir. Kamu kaynaklarının alt yapıya yönelmesinin amaçlandığı 1980 sonrası dönemde toplam yatırımlar içerisinde ulaştırma-haberleşme sektörünün payında önemli artış gözlenirken, enerji sektörünün payında 1990'lı yıllarla birlikte gerileme yaşanmıştır (Kahraman, 2009). Günümüzde yatırımlar genel olarak konut sektöründe toplanmış durumdadır.

İstikrarlı bir büyüme hızı ve kalkınma sağlanmasının amaçlandığı 1963 – 67 yılları arasındaki Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile 1968–1972 yıllarını kapsayan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planının uygulandığı dönemlerde, Türkiye ekonomisinin yıllık ortalama büyüme hızı yaklaşık olarak sırasıyla, % 6,6 ve % 6,3 olarak gerçekleşmiştir ve üç sektörde de büyüme hızı artışları düşmüştür. Yine bu dönemlerde, toplam yatırımların GSMH içindeki payı sırasıyla % 16,4 ve % 20,9 olurken, kamu yatırımlarının GSMH içindeki payı ise % 5,5 seviyesinden % 6,6 seviyesine doğru bir artış göstermiştir 1973 yılına gelene kadar olan süreçte yatırımlardaki artış devam ederken 1973–1974 yılları arasında dört katına çıkan petrol fiyatları Türkiye'yi derinden etkilemiştir. Yaşanan ilk petrol şokundan önce yavaşlama eğilimine giren ekonomik büyüme hızını arttırmak için genişletici politikalar izlenmiş kamu sektörü yatırımları hızlı bir şekilde büyüme gösterdiği gözlemlenmiştir(Kahraman, 2009).

Çizelge 4.1: Büyüme Hızı

YILLAR	TARIM	SANAYİ	HİZMETLER	GSMH
1963-1967	2,5	11,22	7,20	6,62
1968-1972	1,89	8,78	6,36	6,33
1973-1977	1,36	8,82	7,34	5,24
1978-1982	1,02	1,95	1,33	1,17
1983-1987	0,83	8,52	7,78	6,44
1988-1992	2,09	4,74	3,76	3,84
1993-1997	0,40	6,43	5,33	5,08
1998-2003	1,02	2,54	2,66	1,68

Kaynak: TÜİK, www.tuik.gov.tr

Çizelge 4.1’de Türkiye’nin beş yıllık kalkınma planları çerçevesinde hem GSMH hem de sektörel olarak büyüme hızları verilmiştir. Tablodan açıkça görüldüğü üzere dönemlerde söz konusu sektörde ciddi düşüşler gözlemlenmiştir.

4.1.2. Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye Ekonomisi

Türkiye çok uzun yıllardır Avrupa Birliğine aday ülkeler arasında yer almaktadır. Ancak bu süreçte Türkiye’nin gerek ekonomik gerekse sosyal birçok şartı yerine getirmesi beklenmiştir. Söz konusu bu şartlara her geçen gün bir yenisi eklenmiştir. Bu nedenle uyum süreci çok uzun sürmüştür. Genel olarak uyum sürecinde Türkiye’nin ekonomik ve sosyal yapısında meydana gelen tüm değişikliklerden bu başlık altında bahsedilecektir.

Türkiye serbest piyasa koşullarının geniş çaplı olarak uygulandığı, ancak tarım kesimin de halen % 20 gibi geniş bir kesimi ilgilendirmesine rağmen hızlı büyüyen ülke konumundadır. 2001 Bankacılık krizinden sonra Türkiye’nin aldığı tedbirler krizin etkilerinin azaltılmasını sağlamıştır. 2013 ve 2014 yıllarında kısmi yavaşlama yaşandığı gözlemlenmiştir. Büyüme 2013’teki 4,4’lük seviyesinden 2014’te 2,9’a gerilerken, 2015 yılına gelinde tekrardan toparlanmıştır. Büyüme oranı %4 seviyesine ulaşmıştır. İşsizlik oranı %10 seviyesindeyken (2015; 10,6) bu oran pek çok Avrupa Birliği ülkesinden daha iyi bir performans olarak değerlendirebilmektedir (Güngör, 2016: 46). Türkiye’nin ekonomik büyüme, işsizlik ve istihdam oranları, dış ticaret hareketleri gibi ekonomik seviyesinin belirlenebileceği belli başlı makro ekonomik göstergeleri AB üyesi ülkeler ile kıyaslandığında Türkiye’nin ekonomik seviyesinin daha yüksek olduğu gözlemlenmektedir. bu bağlamda Türkiye’nin ekonomik verilerinin kıyaslaması 4.2 numaralı başlıkta gerçekleştirilecektir.

Güngör’e göre Türkiye sergilemiş olduğu ekonomik performans ile Maastricht kriterlerini sağlamaktadır (Güngör, 2016: 46);

- Bu performansını 2000’li yıllarda yakaladığı 2004’ten beri krizin en derin etkisinin hissedildiği 2009 yılı dışında korumuştur.
- Türkiye 2010 yılında % 9,2,
- 2011’de ise % 8,5 ile Avrupa’nın en hızlı, dünyanın da yine en hızlı büyüyen birkaç ekonomisinden birisi olmayı başarmıştır.

4.2. Türkiye ve Polonya Arasında Bir Karşılaştırma

Polonya ile Türkiye arasında diplomatik ilişkilerin kuruluşunun 600. Yıl dönümü 2014 yılında kutlanmıştır. Her iki ülke uluslararası raporlara göre dünyanın en gelişmiş 30 ülkesinde yer almaktadır (Bulut, 2017: 55). 1989 yılındaki politik ve ideolojik değişimlerden sonra serbest piyasa ekonomisine geçmiştir. Bu süreç içinde Polonya, oldukça önemli ekonomik ve politik başarılar göstermiştir. Polonya kendini “yenilikçi ulus” olarak nitelendirmektedir. Avrupa’nın en genç nüfusuna sahiptir. Büyük miktarda iç talep, ihracat ve halkın refah düzeyindeki artışlar yabancı yatırımlar sayesinde gerçekleşmiştir. Polonya, Avrupa Birliği’nde yabancı yatırımı çeken Almanya’dan sonra ikinci sıradadır. Ayrıca Polonya, Orta Avrupa’nın merkezinden kuzeye doğru Baltık Denizine açılmaktadır. Yüzölçümü ve nüfus bakımından Avrupa kıtasının dokuzuncu büyük ülkesidir (Bulut, 2017: 55). Bu bölümde Avrupa Birliği uyum ve üyelik sürecinde Türkiye ve Polonya arasındaki ekonomik olarak benzerlikler ve farklılıklardan bahsedilecektir.

4.2.1. Makroekonomik Açıdan Karşılaştırılması

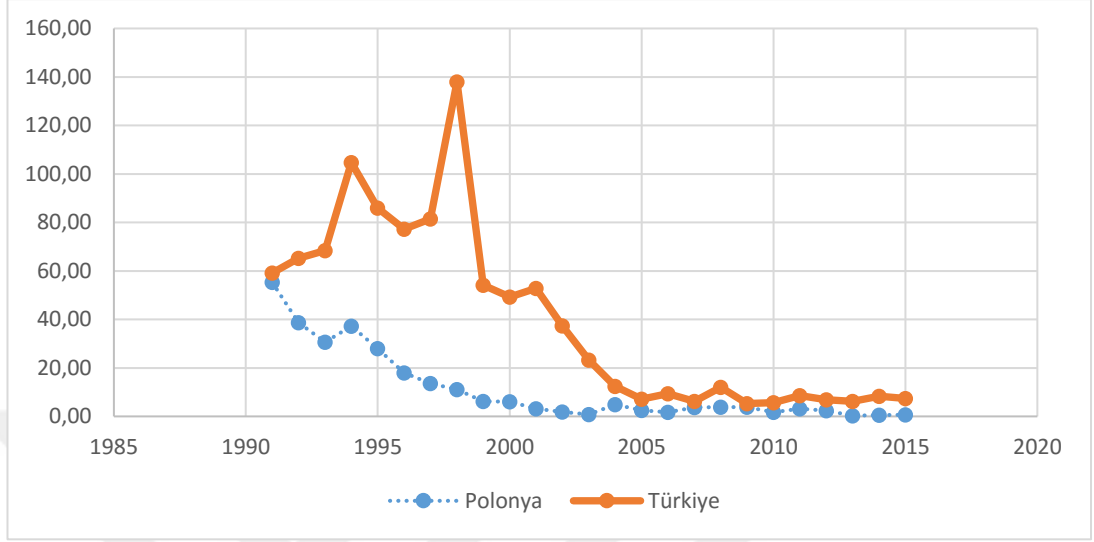
Türkiye’nin Avrupa Birliği müzakereleri uzun yıllardır sürekli konuşulan ancak bir türlü neticeye bağlanamayan tabiri caizse tam anlamıyla bir muammadır. Türkiye, sürekli Avrupa Birliği’ne üyeliği kabul edilen ülkelerle kıyaslanmış, eksikleri tamamlanmaya çalışılmış ancak bir türlü tam üyeliğe geçiş gerçekleşmemiştir. Bu çalışmada 2004 yılında tam üyeliğe kabul edilen Polonya ile üyelik müzakereleri hala devam eden Türkiye’nin ekonomik yapısı kıyaslanacaktır. Bu iki ülkenin ekonomik yapıları incelenirken Avrupa Birliği’nin ekonomik kriterleri içerisinde değerlendirdiği makro ekonomik göstergeler kıyaslanacaktır. Söz konusu bu göstergeler;

- Enflasyon Oranı,
- İstihdam Oranı,
- İhracat Oranı,
- GSMH büyüme oranı,
- Kişi başına düşen GSMH büyüme oranı,
- İthalat Oranı,
- Yurtdışından net gelir,
- Döviz Kuru,

- İşsizlik Oranıdır.

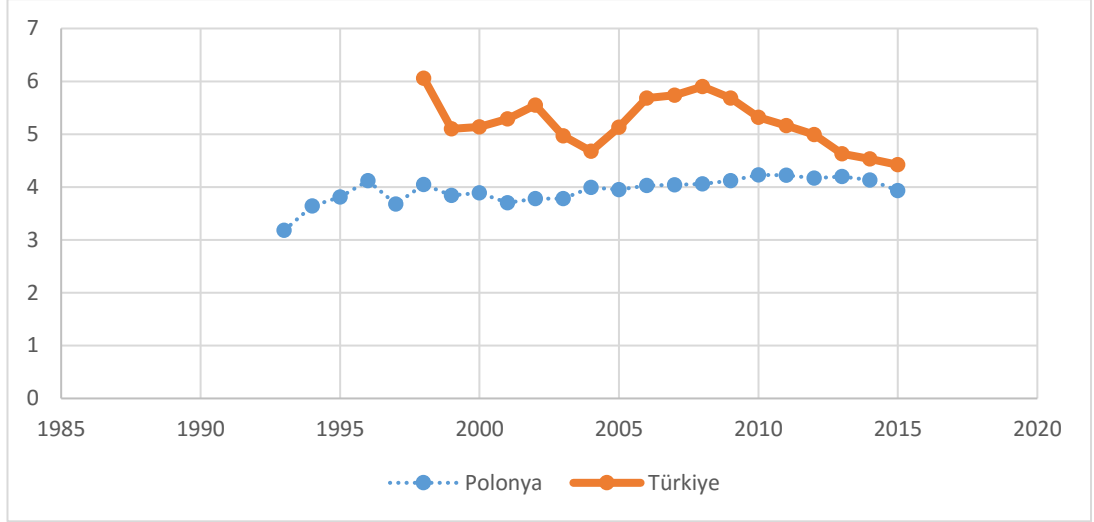
Bu bağlamda iki ülkenin 1990-2015 yılları arasında ekonomik değişkenlerinin hareketleri şu şekildedir.

Kaynak: World Data Bank, <http://www.databank.worldbank.org>

Şekil 4.1: 1990-2015 Dönemi Enflasyon Oranı Karşılaştırma

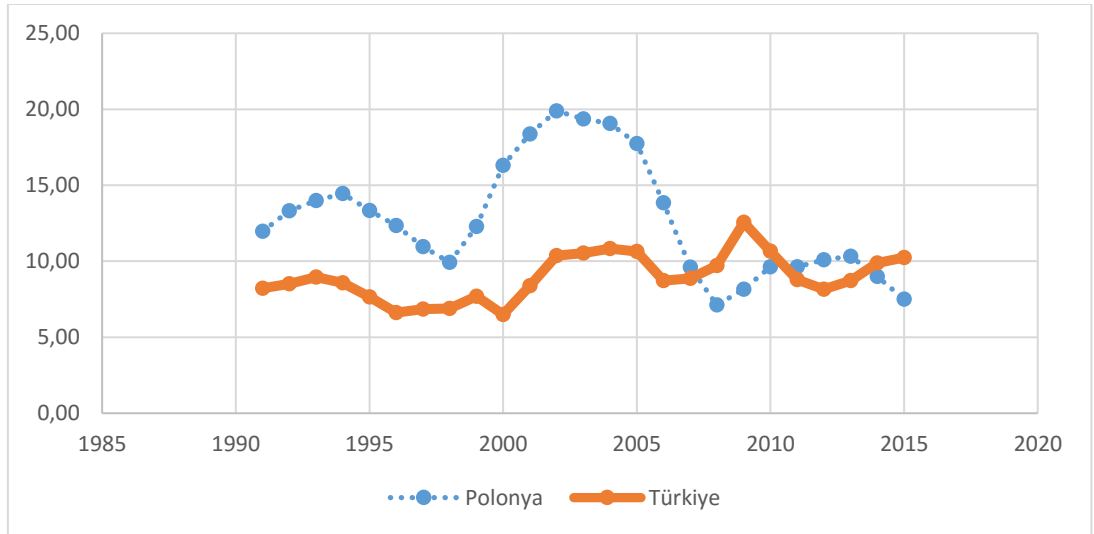
Şekil 4.1’de açıkça görüldüğü üzere, 1995-2000 döneminde Türkiye’nin enflasyon oranı en yüksek seviyeye ulaşmıştır. 1980 yılında Türkiye’de serbest piyasa ekonomisine geçilmeye başlanması ancak başarılı bir geçiş sağlanamamasının etkisi 1990’lı yıllarda görülmüştür. Polonya’nın Avrupa Birliği tam üyeliğe kabul edildiği 2004 yılından sonraki yıllarda iki ülkenin enflasyon oranı arasındaki fark azalmaya başlasa da Polonya’ya kıyasla Türkiye’nin enflasyon oranı yüksektir. 2015 yılını baz alarak değerlendirdiğimizde Türkiye’nin enflasyon oranı Polonya’nın enflasyon oranınının 12 katı kadar büyüktür.

Kaynak: World Data Bank, <http://www.databank.worldbank.org>

Şekil 4.2: 1990-2015 Dönemi İstihdam Oranı Karşılaştırma

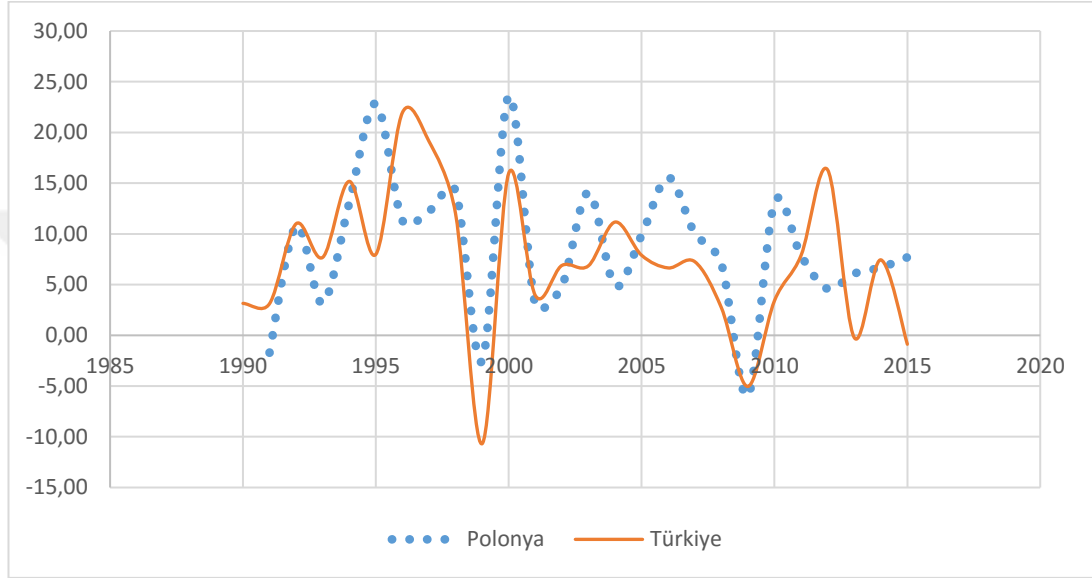
Şekil 4.2’de Türkiye ve Polonya’ya ait 1990-2015 dönemi istihdam verileri yer almaktadır. Grafikte yer alan veriler ışığında Türkiye’nin istihdam oranının Polonya’ya kıyasla daha yüksek olduğu açıkça görülmektedir. 2015 yılını baz alarak değerlendirdiğimizde Türkiye’nin istihdam oranı Polonya’nın istihdam oranının 1,5 katı kadar büyüktür. Dönemde Polonya’nın istihdam verileri istikrarlı bir şekilde ilerlerken Türkiye’nin verilerinde sürekli bir dalgalanma söz konusudur. Polonya’nın özellikle AB tam üyeliğe kabul edildiği yıl olan 2004 yılı ve sonrasında istihdamında denge durumu hâkim olmuştur.

Şekil 4.3: 1990-2015 Dönemi İşsizlik Oranı Karşılaştırma

Kaynak: World Data Bank, <http://www.databank.worldbank.org>

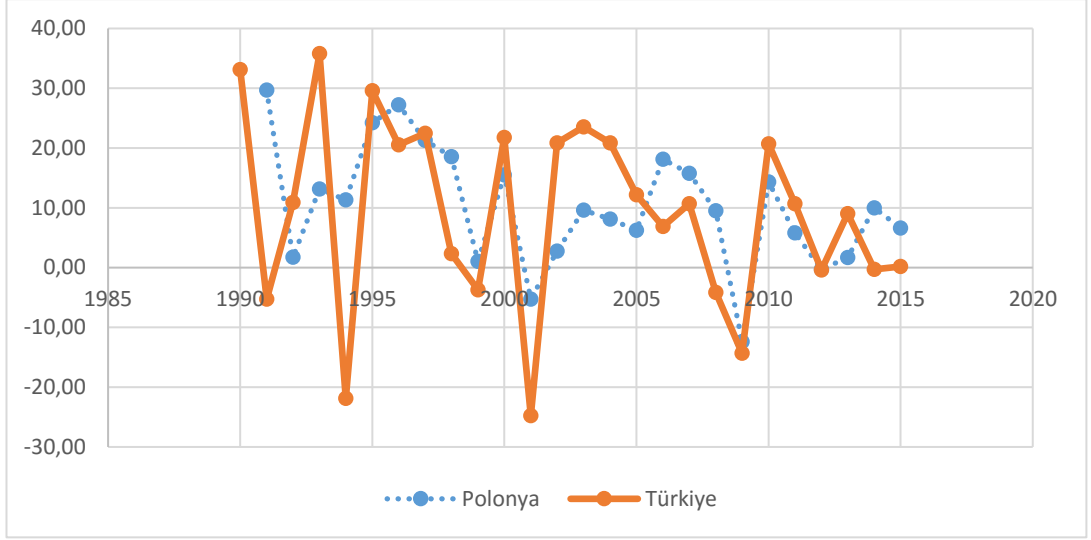
Şekil 4.3’de Türkiye ve Polonya’ya ait 1990-2015 dönemi işsizlik verileri yer almaktadır. Grafikte açıkça görüldüğü üzere, Polonya’nın 2006 yılına kadar geçen süreçte işsizlik oranı Türkiye’ye kıyasla yüksektir. Polonya’nın 1990-2006 dönemine ait işsizlik oranı Türkiye’nin iki katı kadardır. 2006 yılından sonraki süreçte iki ülkenin verileri birbirine yakın oranlarda gerçekleşmiştir. Polonya’nın işsizlik sorununun çözülmesinde ve işsizlik oranını yarı yarıya düşmesindeki en büyük etmen 2004 yılında Avrupa Birliğine katılmasıdır.

Şekil 4.4: 1990-2015 Dönemi İhracat Artış Oranı Karşılaştırma

Kaynak: World Data Bank, <http://www.databank.worldbank.org>

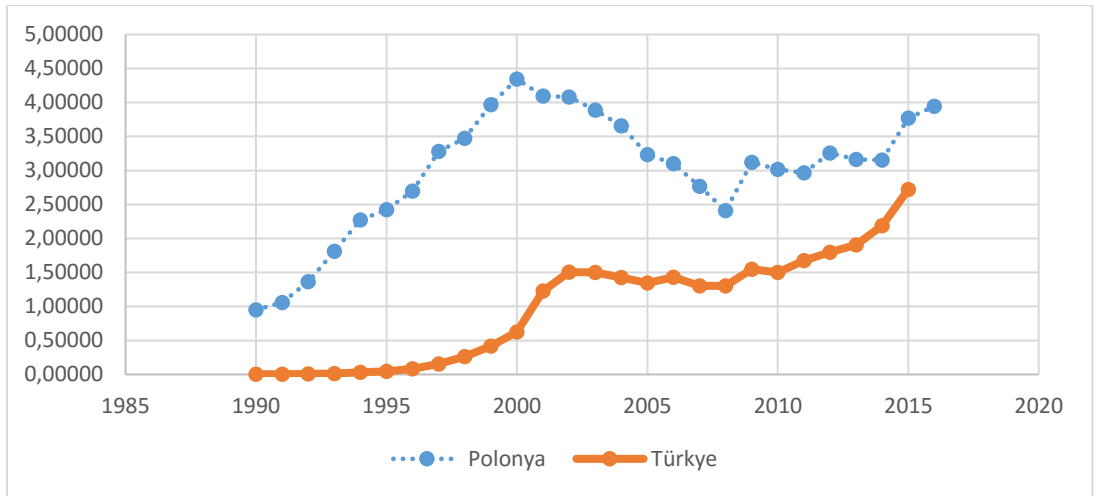
Şekil 4.4’te Türkiye ve Polonya’ya ait 1990-2015 dönemi ihracat verileri yer almaktadır. Grafikten açıkça anlaşılacağı üzere, ihracat verileri yıldan yıla farklılık gösterse de Polonya’nın ihracatı Türkiye’ninkinden daha fazladır. Grafik detaylı bir şekilde incelendiğinde her iki ülkede de benzer yıllarda birbirinden farklı oranlarda ihracatta artış ve azalış gözlemlenmiştir. Her iki ülkede de 2000 krizi ve 2008 krizinde ihracat düşmüş her iki krizden bir yıl sonra artış gözlemlenmiştir. Tüm bu benzerliklere rağmen Türkiye’nin ihracatı 2015 yılında ciddi bir oranla düşüş göstermiş olup, iki ülke arasındaki mevcut benzerlik bozulmuştur. Ayrıca bilinen bir gerçek vardır ki AB tam üye ülkeler genellikle ithalat ve ihracatlarını birlik içerisinde gerçekleştirmektedir. Bu durum sayesinde üretilen hammadde ve maddeler için hem üretim aşamasında hem de dış ticaret aşamasında üye ülkeler arasında kaygı yaşanmamaktadır.

Şekil 4.5: 1990-2015 Dönemi İthalat Artış Oranı Karşılaştırma

Kaynak: World Data Bank, <http://www.databank.worldbank.org>

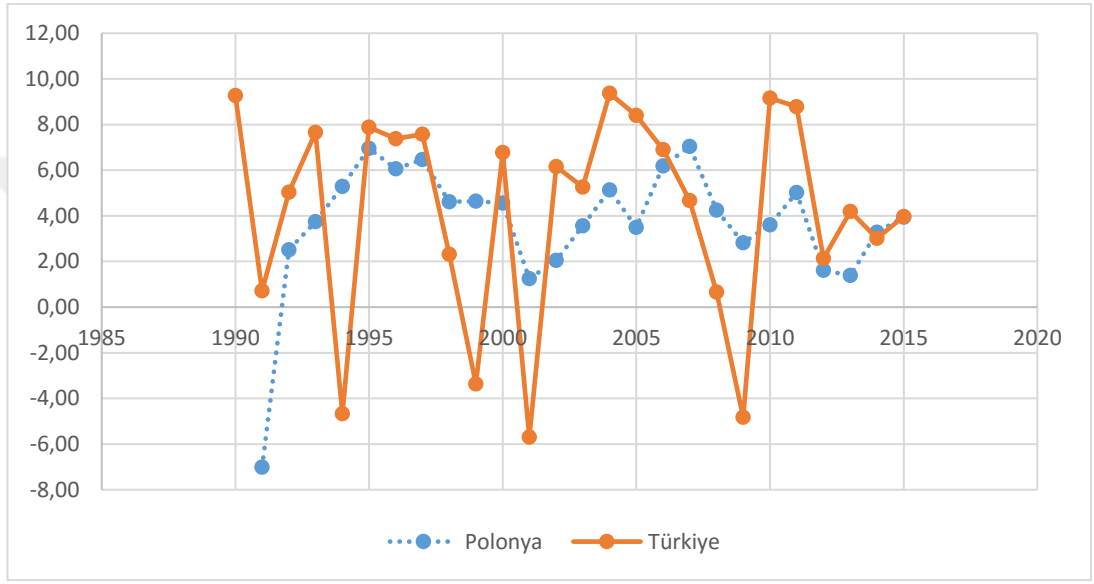
Şekil 4.5'te Türkiye ve Polonya'ya ait 1990-2015 dönemi ithalat verileri yer almaktadır. Grafikten açıkça anlaşılacağı üzere, ithalat verileri yıldan yıla farklılık gösterse de Polonya'nın ithalatı Türkiye'ninkinden daha fazladır. Bu durumu ülkenin üretim sahalarının azlığından kaynaklanmaktadır. Dönemde Türkiye'nin üretim alanlarında özellikle sanayi ve teknoloji alanlarında yeterli gelişim göstermemesi ve bunun sonucu olarak yeterli üretim miktarına erişilmemesinden kaynaklı olarak sürekli ithalata dayalı bir tüketim söz konusu olmuştur. Ancak son yıllarda yaşanan gelişmeler neticesinde ithalata dayalı değil de üretime dayalı tüketim gerçekleşmektedir.

Şekil 4.6: 1990-2015 Dönemi Döviz Kuru Değişim Oranı Karşılaştırma

Kaynak: World Data Bank, <http://www.databank.worldbank.org>

Şekil 4.6’da 1990-2015 dönemi Türkiye ve Polonya’ya ait döviz kuru değişim oranları verilmiştir. Dönemde Türkiye’nin verileri Polonya’ya kıyasla daha düşüktür. 2000-2005 dönemi iki ülke içinde döviz kurlarının yükselişe geçtiği dönemdir. 2005 yılı sonrasında Türkiye için istikrarlı bir döneme geçilmiştir. Ancak 2010 yılı sonrasında Türkiye’de de döviz kuru oranlarında artış başlamıştır. İki ülkenin döviz kuru oranlarını kıyaslarken Polonya’nın sürekli dalgalı bir kur oranına sahip olduğunu, Türkiye’nin ise daha sabit oranlı bir kur oranına sahip olduğu açıkça görülmektedir.

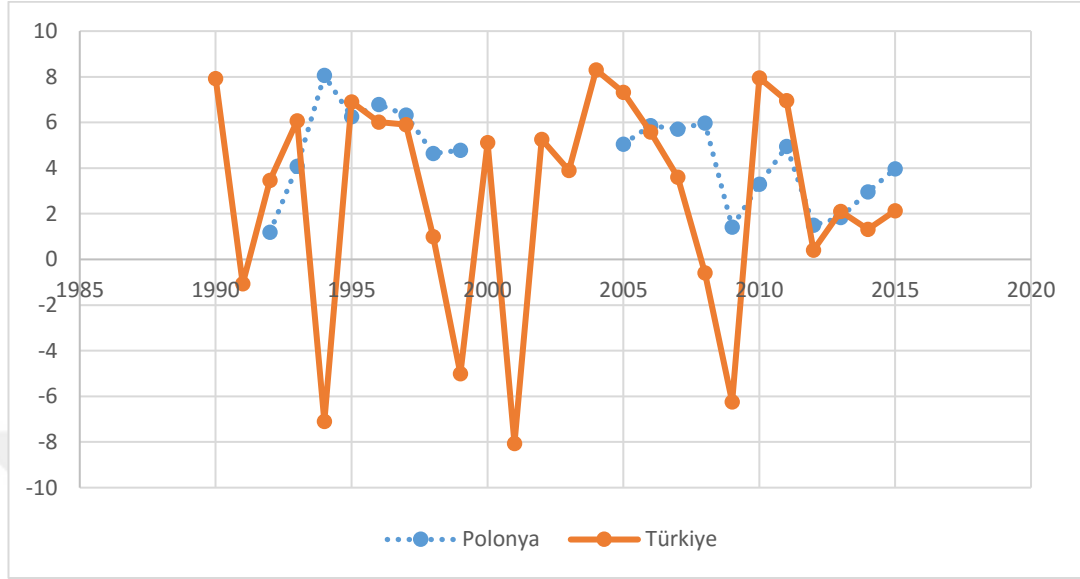

Şekil 4.7: 1990-2015 Dönemi GSMH/Büyüme Oranı Karşılaştırma

Kaynak: World Data Bank, <http://www.databank.worldbank.org>

Bilindiği üzere GSMH oranı, o ülkenin ekonomik büyümesini gösteren makro ekonomik değişkendir. Şekil 4.7’de Türkiye ve Polonya’nın 1990-2015 dönemine ait GSMH oranları yani iki ülkenin ekonomik büyüme oranları yer almaktadır. Dönemde iki ülke içinde sürekli inişli-çıkışlı bir dalgalanma söz konusudur. Her iki ülke içinde ekonominin büyüdüğü ve sonraki yıllarda küçüldüğü hareketlenmeler söz konusudur. Ancak grafikten açıkça görüldüğü üzere, Türkiye’de söz konusu iniş ve çıkışların daha keskin şekildedir Polonya’da ise bu dalgalanmalar daha küçük hareketler şeklinde gerçekleşmektedir. Ayrıca Türkiye’de negatif hareketler (küçülme) gözlemlenirken, Polonya’da böyle bir durum söz konusu değildir.

Avrupa Birliği kriterleri arasında ekonomik istikrarın sağlanması gerekmektedir. Türkiye söz konusu şartı sağlamamaktadır. İstikrarlı bir şekilde büyüme gerçekleşmezken ara dönemlerde küçülme gözlemlenmektedir.

Şekil 4.8: 1990-2015 Dönemi Kişi Başına DüşenGSMH Oranı Karşılaştırma

Kaynak: World Data Bank, <http://www.databank.worldbank.org>

Şekil 4.8’de kişi başına düşen GSMH verileri yer almaktadır. Bu grafikte yer alan veriler tıpkı şekil 4.7’de olduğu gibi her iki ülke içinde inişli ve çıkışlıdır. Ancak Türkiye’de ara dönemlerde negatif eğimler gözlemlenmektedir.

Türkiye’nin Yurtdışından net gelir göstergesinin verileri yeterli olmadığı için grafik olarak verilmemiştir.

4.2.2. Kümeleme Analizi İle Karşılaştırılması

Kümeleme analizi genellikle ekonomik ve finansal verilerin analizinde, benzerliklerin ve/veya farklılıkların tespit edilmesi amacıyla kullanılmaktadır. Bu bağlamda yapılan çalışmalarda verilerin hangi gruplarda yer aldığını görmek amacı güdülmektedir. Kümeleme analizinin sonucunda ortaya çıkan kümeler farklılık ve benzerlik kavramına göre belirlenmektedir. Bu durum ise doğal bir soru olan farklılıkların ve benzerliklerin nasıl ölçüleceğini ortaya çıkarmaktadır. Nesnelar arasında farklılıkların ve benzerliklerin ölçülmesi amacıyla en çok tercih edilen ölçü birimi Öklid uzaklık metodudur. Metrik aralıklarda, benzerlik genellikle bir mesafe normu ile tanımlanmaktadır. Mesafe normu veya benzerlik çoğunlukla daha önceden bilinen bir durumdur. Ayrıca kümeleme analizinde mesafenin x ve y cinsinden

değişkenlerinin aşağıda sıralanan dört önemli özelliğe sahip olması gerekmektedir (Turan vd., 2016: 150-152).

- Her x için; $d(x,x) = 0$
- Her x ve y için; $d(x,y) \geq 0$
- Her (x, y) için; $d(x,y) = d(y,x)$
- Her x, y ve z için; $d(x,y) + d(y,z) \geq d(x,z)$

Söz konusu bu özelliklerin dördünüde sağlayan fonksiyonlar uzaklık fonksiyonu olarak adlandırılmaktadır. Özetle açıklamak gerekirse farklı uzaklık ölçütleri ve/veya farklı benzerlik ölçüleri bulunmaktadır. Benzerlik ölçütü olarak değişkenler oransal ya da aralıklı ölçekle elde edilmiş değerlerden oluşuyorsa, uzaklık ya da ilişki türü ölçüler kullanılarak hesaplanmaktadır. Eğer ölçümler sayımla elde edilmiş değişkenlerden oluşuyorsa o zaman ki-kare veya phi-kare uzaklık ölçüsünden faydalanılmakta ve hesaplama bu şekilde yapılmaktadır. İkili gözlemlere göre elde edilmiş veriler kullanılıyorsa o zaman Öklid, kare Öklid, size difference, pattern difference gibi benzerlik ya da farklılık ölçülerinden yararlanılmaktadır (Özdamar, 2004: 283).

Uzaklık Ölçüleri	Tanımları
Minkowski	$d(x, y) = \sqrt[p]{\sum_{i=1}^n x_i - y_i ^p}$
Hamming	$d(x, y) = \sum_{i=1}^n x_i - y_i $
Öklid	$d(x, y) = \sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i - y_i)^2}$
Angular Aralığı	$d(x, y) = \frac{\sum_{i=1}^n x_i y_i}{\left[\sum_{i=1}^n x_i^2 \sum_{i=1}^n y_i^2 \right]^{1/2}}$
Tchebyschev	$d(x, y) = \max_{i=1,2,\dots,n} x_i - y_i $

Şekil 4.9: Uzaklık Ölçüleri

Şekil 4.9’da yer alan Minkowski Uzaklığı’nda yer alan “p” değeri için $p=2$ olduğu durumda, Minkowski Uzaklığı ile Öklid uzaklığı ile aynıdır.

Bu çalışmada Hiyerarşik kümeleme analizi yöntemi kullanılarak ülkelerin kümelere göre optimal dağılımı belirlenmiş ek olarak dendogram grafikleri verilmiştir. Dendogram grafikleri Ek-1’de yer almaktadır.

Kümelere yer alan noktaları geometrik olacak şekilde göstermek istediğimiz zaman ikiden daha fazla boyut varsa, noktalar arasındaki uzaklıkları çok boyutlu hesaplanması gerekmektedir. Bu durumu modellemek için kullanılan yöntem Öklid Uzaklığı hesaplama yöntemi adı verilmiştir (Turan vd., 2016: 150-152). Kümeleme analizi kapsamında ülkelerin ekonomik olarak birbirlerine olan benzerliklerinin incelendiği akademik çalışmalara aşağıdaki örnekleri sıralamamız mümkündür;

- 2006 yılında Turanlı vd. tarafından yapılan çalışmada AB üye ve üyeliğe aday olan ülkelerin ekonomik açıdan benzerliklerini kümeleme analiziyle incelemişlerdir. Yapılan analiz sonucunda üye ve aday ülkeler iki grupta toplanırken en zayıf ülkelerinde Yunanistan ve Portekiz olarak belirlenmiştir (Turanlı vd., 2006).
- 2009 yılında Öz vd. tarafından yapılan çalışmada beşeri sermaye yani eğitim, sağlık iş gücü piyasalarına ait yirmi üç göstereyi kullanarak Türkiye ve AB üye ülkelerinin benzerlikleri kümeleme analizi kullanarak analiz etmişlerdir. Yapılan analiz sonucunda Türkiye AB’ye üye ne eski ne de yeni üye olan ülkelerle benzeşmemekte olduğu gözlemlenmiştir (Öz vd., 2009).
- 2011 yılında Ada tarafından yapılan çalışmada, Türkiye’nin Avrupa Birliği üyesi ülkeleri karşısında sürdürülebilir kalkınma düzeyi incelenmiştir. Çalışmada değişken olarak 2008 sürdürülebilir kalkınma göstergesi kullanılmıştır. Analiz yöntemi olarak kümeleme analizi kullanılan çalışmanın sonucunda Türkiye ve analiz edilen diğer ülkeler arasında benzer sürdürülebilir kalkınma düzeyine sahip olduğu gözlemlenmiştir (Ada, 2011).
- 2012 yılında Akıncı ve Eren tarafından yapılan çalışmada, temel eğitim göstergeleri kullanılarak OECD ülkelerinin ne kadar benzer veya farklı olduğu kümeleme analizi uygulanarak incelenmiştir. Yapılan analiz çalışmasının sonucunda Türkiye ve diğer OECD ülkeleri ile oldukça uzak bir konumda olduğu gözlemlenmiştir (Akıncı ve Eren, 2012).

- 2013 yılında Özarı, Ülgen ve Ulusoy'un yapmış olduğu benzer çalışmada, 1996-2003; 2004–2009; 1996-2009 dönemleri ve ithalat, ihracat, GSMH, iş gücü katılım oranı ve uzun dönem işsizlik makro ekonomik değişkenleri kullanılarak Avrupa Birliği üye ülkelerinin tamamı kümeleme analizine dâhil edilmiştir. Yapılan çalışmada farklı değişkenler, farklı dönemler ve farklı ülkeler kullanılmış olmasına rağmen, Polonya ve Türkiye ekonomisinin benzer yapıya sahip olduğu sonucu elde edilmiştir (Özarı, Ülgen ve Ulusoy, 2013).
- 2013 yılında Çelik tarafından yapılan çalışmada, Türkiye'nin 81 ili sağlık kurumları ve hizmetleri bakımından sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Çalışmada özel ve kamu hastaneleri, çalışan ve hasta sayıları gibi belli başlı durumlar değişken olarak ele alınmıştır. Yapılan çalışmanın sonucunda 81 ilin belirlenen sağlık kurumuna ait özellikler bakımından yapılan sınıflandırmada 7, 10 ve 15 kümeye ayrılan gruplar değerlendirilmiştir (Çelik, 2013).
- 2015 yılında Demir ve Özarı yapmış oldukları çalışmada seçmiş oldukları makro ekonomik değişkenlerle G20 ülkelerinin birbirlerine olan ekonomik benzerliklerine bakmışlardır. Bu çalışmada ilk önce ülkeler cluster analiz ile değerlendirilmiş, daha sonra fuzzy method ile analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda G20 ülkelerinin ekonomilerinin birbirinden farklı olduğu sonucu elde edilmiştir (Demir ve Özarı, 2015).
- 2016 yılında Turan vd. yapmış oldukları çalışmada Ortadoğu ülkelerini seçmiş oldukları makro ekonomik değişkenler ve dönem için kümeleme analizi yapmışlardır. Kullanmış oldukları dönem ve analiz sonucuna göre bölgede yaşanan olayların ülke ekonomisine ne şekilde etkide bulunduğu değerlendirilmiştir. Yapılan analiz sonucunda, bölgede yaşanan siyasi gerilimlerin ülke ekonomisine etkide bulunduğu sonucu elde edilmiştir (Turan vd., 2016).
- 2017 yılında Şahin tarafından yapılan çalışmada, Heritage Vakfı tarafından hazırlanan, “mülkiyet hakları, yolsuzlukla mücadele, mali özgürlük, kamu harcaması, iş özgürlüğü, işgücü özgürlüğü, parasal özgürlük, ticaret özgürlüğü, yatırım özgürlüğü ve finansal özgürlük endeksi” kullanılarak 29

ülkenin kümeleme analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda analizde kullanılan ülkelerin hepsi farklı kümelerde çıkmıştır.

Bilindiği üzere Polonya 2004 yılında Avrupa Birliği'ne üye ülke statüsüne erişmiştir. Ancak Türkiye Avrupa Birliği'nin talep ettiği şartları sağlayamadığı gerekçesiyle üyeliğe alınmamıştır. Bu bağlamda, bu çalışma içerisinde 2004 yılında Polonya ile birlikte AB'ne üye olan ve daha sonra 2007 yılında ve 2013 yılında AB'ne üye olan ülkeler ile Türkiye gibi yıllardır üyelik şartlarını sağlayamadığı gerekçesiyle üyeliğe alınmayan ülkeler seçilen makro ekonomik değişkenleri aracılığıyla incelenecektir. İncelemede, söz konusu bu ülkelerin ekonomik verilerinin benzerliğine bakılacaktır. Analiz yöntemi olarak kümeleme analizi kullanılacaktır. Ayrıca bu çalışmada benzerlik ölçütü olarak Öklid kullanılırken, analiz SPSS ortamında yapılmıştır.

Çalışmada incelenecek ülkeler şu şekildedir;

-2004 yılında üyeliğe alınan ülkeler,

- Polonya,
- Çek Cumhuriyeti,
- Estonya,
- Letonya,
- Litvanya,
- Malta,
- Macaristan,
- Slovenya,
- Slovakya.

-2007 yılında üyeliğe alınan ülkeler,

- Bulgaristan,
- Romanya.

-2013 yılında üyeliğe alınan ülkeler,

- Hırvatistan.

-Üyeliğe alınmayan ülkeler,

- Türkiye,
- Sırbistan,

- Karadağ,
- Makedonya,
- Arnavutluk.

Analizde kullanılacak olan makro ekonomik değişkenleri belirlerken, Avrupa Birliği'nin ekonomi kriterlerinde değerlendirmeye almış olduğu göstergeler ele alınmıştır. Daha önceki başlıklarda Avrupa Birliği'nin ekonomi kriterlerinden ve önem verdiği makro ekonomik değişkenlerden bahsetmiştir. Analizde kullanılan makro ekonomik değişkenler şu şekildedir;

- Enflasyon Oranı,
- İstihdam Oranı,
- İhracat Oranı,
- GSMH büyüme oranı,
- Kişi başına düşen GSMH büyüme oranı,
- İthalat Oranı,
- Yurtdışından net gelir,
- Döviz Kuru,
- İşsizlik Oranı (ILO).

Toplamda 17 ülke, 9 değişken ile 1980-2015 yılları aralığında hazırlanan panel veriler ile SPSS programı yardımıyla kümeleme analizi yapılmıştır. Panel veri hazırlanırken, analiz çıktılarının daha iyi yorumlanabilmesi amacıyla bazı zaman periyotlarına ayrılmıştır. Bu zaman periyotları şu şekildedir;

- 1980-2015 dönemi,
- 1980-2004 dönemi,
- 2004-2007 dönemi,
- 2007-2015 dönemi,
- 2005-2013 dönemi.

Bu veriler ışığında yapılan kümeleme analizine ait çıktılar şu şekildedir. Ayrıca analize ait Dendogram grafikleri Ek-1'de yer almaktadır

Çizelge 4.2: 1980-2004 Dönemi İçin Kümeleme Analizi Sonuçları

1. Grup	2. Grup	3. Grup	4. Grup
Estonya	Çek C. (%16,67)	Çek C. (%8,33)	Çek C. (%8,33)
Çek Cumhuriyeti %66,7	Macaristan (%54,55)	Macaristan (%18,18)	Macaristan %9,09
Letonya	Polonya (%14,29)	Polonya (%14,29)	Türkiye (%42,86)
Macaristan (%18,18)		Romanya (%7,14)	
Polonya (%71,43)		Türkiye (%57,14)	
Malta			
Romanya (%92,86)			
Bulgaristan			
Makedonya			
Sırbistan			

Çizelge 4.2’de yer alan verilere baktığımızda, bu zaman periyodunda Türkiye %57,14 ağırlıkla 3. grupta, %42,86 ağırlıkla 4. grupta yer almıştır. Aynı anda Türkiye ile birlikte Çek Cumhuriyeti ve Macaristan da 3. ve 4. grupta farklı ağırlık yer almakta iken Çek Cumhuriyeti ağırlıklı olarak 1. grupta, Macaristan ağırlıklı olarak 2. grupta yer almaktadır. Çizelgeye göre birinci küme Estonya, Letonya, Malta, Bulgaristan, Makedonya ve Sırbistan tamamıyla ilk kümede yer alırken Çek cumhuriyeti %75 oranında, Macaristan %18,8 oranında Polonya %71,4 oranında, Romanya ise %90,9 oranında 1. Kümede yer almaktadır. Ayrıca, kümeleme analizinde yeterli veriye sahip olmayan ülkeler otomatik olarak değerlendirmeye alınmamakta ve analiz sonuç tablolarından görünmemektedir. Dönem için yapılan analiz çalışmasına Hırvatistan’da dâhil edilmiş olup, ülkenin 1995 öncesi verilerine ulaşamadığı için yani yeterli verisi bulunmadığı için analiz sonuç tablosunda görünmemektedir.

Veri periyodunun kapsadığı dönem itibariyle bu periyodun ilk dönemlerinde yapısal olarak bu ülkelerin benzer koşullarda olmalarından dolayı aynı kümede olmaları beklenti dâhilindedir. Macaristan’ın algısal olarak bu ülkelere daha iyi konumda olması 2. Kümede diğer ülkelere oranla daha baskın olmasını açıklayabilir. AB

sürecinin de getirisi olarak Çek Cumhuriyeti'nin Slovakya ile ayrılış sürecini barışçıl bir biçimde sonlandırması, Polonya'nın Yugoslavya'nın parçalanma sürecinden uzak kalması dolayısı ile belirli bir oranda ikinci kümede kalması anlaşılabilir.

2004 yılında Avrupa Birliği'ne üyeliğe kabul edilen, Polonya, Çek Cum. ve Macaristan'ın 3. Kümede Türkiye ile birlikte yer aldığı gözlemlenmektedir. Bu durum 2004 yılına kadar olan dönemde kısmen de olsa ekonomik benzerliklerinin olduğu göstermektedir. Ancak 2004 yılında Türkiye'nin kabul edilmemiş olması bu benzerliğin yeterli olmadığını göstermektedir. Türkiye'nin ekonomisinin yetersiz kaldığı yerleri yani değerlendirmeye tabi makro ekonomik değişkenleri 4.2.1 numaralı başlıkta tek tek detaylı bir şekilde incelemiştir.

Diğer taraftan Eski Yugoslavya devletleri olan Sırbistan, Karadağ, Makedonya ve Arnavutluk gibi Avrupa Birliği'ne üyeliğe kabul edilmeyen ülkelerde ise ekonomik açıdan Avrupa Birliği üye ülkelerine benzemektedir.

Çizelge 4.3: 1980-2015 Dönemi İçin Kümeleme Analizi Sonuçları

1. Grup	2. Grup	3. Grup	4. Grup
Estonya	Çek (%9,09)	Çek (%72,73)	Çek (%9,09)
Çek (%9,09)	Macaristan (%9,09)	Polonya (%11,1)	Polonya (%33,3)
Litvanya	Türkiye (%33,3)		
Letonya	Polonya (%11,1)		
Malta			
Macaristan (%90,91)			
Slovenya			
Slovakya			
Polonya (%44,4)			
Romanya			
Bulgaristan			
Türkiye (%66,7)			
Makedonya			
Hırvatistan			

Sırbistan

Karadağ

Arnavutluk

Çizelge 4.3'deki analiz sonuçlarına baktığımızda 1980-2015 döneminde ise ikinci kümede Çek cumhuriyeti ve Macaristan'ın diğer ülkelerden ayrıştığı görülmektedir. Çek Cumhuriyetinin üçüncü kümede Macaristan'a göre ağırlığının fazla olması bu dönem içerisinde diğer ülkelerin tümünden ayrıştığını göstermektedir. Bu oran iki ülke arasında ikinci kümede tersine bir durum gösterirken Polonya da görece az miktarda ikinci kümede yer almıştır. Ayrıca elde edilen 4 kümeli yapıda Çek Cumhuriyeti ve Polonya'nın 3. ve 4. Kümelerde beraber yer aldığı, bu ülkelerin aynı zamanda Türkiye'nin de yer aldığı 2. Kümede de yer aldığı görülmektedir. Bu durumda 3 ve 4. Küme birleştirileceği düşünülmektedir. 1980-2015 periyodunda Türkiye ağırlıklı olarak 1. Küme yer alırken ikinci kümede ağırlığı %33,3 oranındadır.

1980-2015 dönemini değerlendirdiğimizde ise Türkiye ekonomisinin son yıllarda iyiye gidiyor olmasının başta Polonya olmak üzere Avrupa Birliği'ne üyeliğe kabul edilmiş birçok ülkeyle ekonomisinin artık benzer bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkündür. Diğer taraftan bu dönem içinde Eski Yugoslavya devletleri olan Sırbistan, Karadağ, Makedonya ve Arnavutluk gibi Avrupa Birliği'ne üyeliğe kabul edilmeyen ülkeler benzer şekilde ekonomik açıdan Avrupa Birliği üye ülkelerine benzemektedir. Ancak günümüzde Türkiye gibi onlarda Avrupa Birliğine girmek için yeterli bulunmamaktadırlar.

Çizelge 4.4: 2004-2007 Dönemi İçin Kümeleme Analizi Sonuçları

1. Grup	2. Grup	3. Grup
Estonya	Çek C. (%75)	Çek C. (%25)
Litvanya	Macaristan	Polonya (%33,3)
Letonya	Polonya (%66,7)	
Malta	Romanya (%25)	
Slovenya	Türkiye	

Slovakya
Romanya (%75)
Hırvatistan
Bulgaristan
Makedonya
Sırbistan

Çizelge 4.4'te yer alan analiz sonuçlarına baktığımızda, 2004-2007 dönemi için elde edilen bu ayrışmaya göre Türkiye tamamıyla Çek Cumhuriyeti (%75), Macaristan, Polonya (%66,7) ve Romanya (%25) ile birlikte yer almaktadır. Çek Cumhuriyeti ve Polonya belirli oranlarda ayrışarak 3. kümeyi oluşturmuştur. Bu ülkelerin belli oranda diğer ülkelerden ayrışması bilgisi göz önünde bulundurularak yine de ikinci kümeyle birleştirilebileceği düşünülebilir.

2004-2007 dönemini değerlendirdiğimizde ise Türkiye ekonomisini 2004 yılından sonraki süreçte değerlendirdiğimizde ve 2007 yılında Avrupa Birliğine üye olan ülkelere baktığımızda şu sonuçları elde etmekteyiz; Türkiye ekonomisi 2004-2007 döneminde iyiye gitmiş ve neredeyse üye ülkelerle aynı seviyeye ulaşmıştır. Ancak tüm eksiklerini tamamlayamadığı için yine ekonomik açıdan uygun bulunmamıştır.

Ayrıca bu dönem içinde Sırbistan, Karadağ, Makedonya ve Arnavutluk gibi Avrupa Birliği'ne üyeliğe kabul edilmeyen ülkeler ekonomik açıdan Avrupa Birliği üye ülkelerine benzemektedir. Ancak bu ülkeler de 2007 yılında yeterli bulunmamışlardır.

Çizelge 4.5: 2007-2015 Dönemi İçin Kümeleme Analizi Sonuçları

1. Grup	2. Grup	3. Grup
Estonya	Çek C.	Macaristan (%88,9)
Litvanya	Polonya (%88,9)	Polonya (%11,1)
Letonya		Romanya (%22,2)
Malta		Türkiye
Macaristan (%11,1)		

Slovakya
Hırvatistan
Romanya (%77,8)
Bulgaristan
Makedonya
Sırbistan
Karadağ
Arnavutluk

Çizelge 4.5'te yer alan analiz sonuçlarına baktığımızda, 2007-2015 dönemi için ayrışmada Polonya ve Çek Cumhuriyeti'nin 2004-2007 dönemine benzer şekilde fakat daha fazla ağırlıkta diğer ülkelerden ayrıştığı ve 2. kümeyi oluşturduğu görülmektedir. Türkiye ise Macaristan (%88,9), Polonya (%11,1) ve Romanya ile birlikte 3. kümeyi oluşturmaktadır.

Çizelge 4.6: 2005-2013 Dönemi İçin Kümeleme Analizi Sonuçları

1. Grup	2. Grup	3. Grup
Estonya	Çek (%22,2)	Çek (%77,7)
Litvanya	Macaristan (%88,8)	Polonya (%66,6)
Letonya	Polonya (%33,3)	
Malta	Romanya (%22,2)	
Slovenya	Türkiye	
Slovakya		
Macaristan (%11)		
Romanya (%77,7)		
Bulgaristan		
Makedonya		
Sırbistan		
Karadağ		

Arnavutluk

Hırvatistan

Çizelge 4.6’da 2005-2013 dönemi için kümeleme analizi yer almaktadır. Dönemde Hırvatistan ile AB müzakereleri başlamış olup, tam üyeliğe geçişiyle son bulmuştur. Yapılan kümeleme analizine göre Türkiye 2. Grupta yer alırken AB üye ülkeler ve dönemde üyeliğe kabul edilen Hırvatistan 1. Grupta yer almaktadır. Dönemde tıpkı Türkiye gibi Polonya’da ekonomik olarak diğer ülkelerden farklılık göstermektedir. %33’lük bir oranla 2. Grupta Türkiye’nin yanında yer alırken, %66’lık bir oranla 3. Grupta yer almaktadır.

Genel olarak bir değerlendirme yaptığımızda 2004-2007, 2007-2015, 2005-2013 dönemler en önemli dönemlerdir. Bunun en önemli nedenleri ise Birlik içindeki yapının tam anlamıyla oturmasıdır. Türkiye için 2004-2015 dönemini genel bir değerlendirme yaptığımızda aşağıdaki önemli gelişmelerin meydana geldiğini görmekteyiz;

- Bireysel hak ve özgürlüklerin artması sonucunda yatırım ortamının daha iyi olması,
- Ekonomi Politikalarının başarılı bir şekilde uygulanmaya başlaması ve sürdürülmesi ile yabancı yatırımların rekor düzeylerde gerçekleşmesi,
- Müzakereler için tarih alınması (Aralık 2004),
- Tam üyelik için müzakere süreçlerinin başlaması (3 Ekim 2005),
- Ekonomi programlarının meyvelerinin alınmaya başlaması şeklindedir.

Avrupa Birliği’nin son üye aldığı tarihten günümüze kadar olan süreçte Türkiye dâhil toplam beş ülkenin ekonomik açıdan Avrupa Birliği üye ülkelere ne kadar benzediğini incelediğimizde, çoğunluğunun 1. Kümede olduğunu görmekteyiz. Günümüzde Türkiye dâhil beş ülke hala Avrupa Birliği ekonomi kriterlerini sağlamadığı gerekçesi ile Avrupa Birliği’ne alınmamaktadır.

6. SONUÇ

1950’li yıllarda Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT), Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) ve Avrupa Ekonomi Topluluğu (AET) birbirlerinden bağımsız bir şekilde birleşmişlerdi. 1965 yılı Nisan ayında hazırlanan Birleştirme Anlaşması (Füzyon Anlaşması) ile söz konusu birliklerin organları birleştirilmiştir. 1967 yılında anlaşmanın yürürlüğe girmesiyle Avrupa Topluluğu (AT) kurulmuştur. Avrupa Topluluğu 1992 yılında Maastricht anlaşmasının imzalanmasıyla Avrupa Birliği’ne dönüşmüştür. Avrupa Birliği, bugün dünyanın en ileri ekonomik bütünleşme aşamasındaki bölgesel bloktur.

Türkiye’nin Avrupa Birliği müzakereleri uzun yıllardır sürekli konuşulan ancak bir türlü neticeye bağlanamayan tabiri caizse tam anlamıyla bir muammadır. Türkiye, sürekli Avrupa Birliği’ne üyeliği kabul edilen ülkelerle kıyaslanmış, eksikleri tamamlanmaya çalışılmış ancak bir türlü tam üyeliğe geçiş gerçekleşmemiştir. Bu çalışmada 2004 yılında tam üyeliğe kabul edilen Polonya ile üyelik müzakereleri hala devam eden Türkiye’nin ekonomik yapısı kıyaslanmıştır. Bu iki ülkenin ekonomik yapıları incelenirken Avrupa Birliği’nin ekonomik kriterleri içerisinde değerlendirdiği makro ekonomik göstergeler kıyaslanmıştır. Söz konusu bu göstergeler; Enflasyon Oranı, İstihdam Oranı, İhracat Oranı, GSMH büyüme oranı, Kişi başına düşen GSMH büyüme oranı, İthalat Oranı, Yurtdışından net gelir, Döviz Kuru, İşsizlik Oranıdır. Ayrıca ikinci aşama olarak bu iki ülkenin ekonomisini kıyaslamak amacıyla kümeleme analizi yapılmıştır. Kümeleme analizinde benzer değişkenler kullanılırken, 2004 yılından bu yana Avrupa Birliği’ne tam üyeliğe kabul edilen 12 ülke ve hala müzakere aşaması devam eden ve üyeliğe kabul edilmeyen 5 ülkenin verileri kullanılmıştır. Söz konusu bu ülkeler; Polonya, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Malta, Macaristan, Slovenya, Slovakya, Bulgaristan, Romanya, Türkiye, Sırbistan, Karadağ, Makedonya ve Arnavutluk’tur.

Gerek iki ülkenin makro ekonomik göstergelerinin birebir kıyaslanması aşamasında olsun, gerekse kümeleme analizinde olsun elde edilen sonuçlar şu şekildedir; her iki

ülkenin yıllara göre ekonomik verilerinde farklılık gözlenmiş, bazı göstergelere göre Polonya bazılarına göre ise Türkiye daha iyi durumdadır. Ancak Polonya'nın ülke ekonomisini temsil eden en önemli makro ekonomik değişkenleri ile Türkiye'nin benzer değişkenleri benzer dönemlerde kıyaslandığında Polonya'nın ekonomisinin daha iyi olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca Türkiye ekonomisinde sürekli olarak bir dalgalanma ve belirsizlik durumu gözlemlenmektedir. Türkiye ekonomisinde istikrarlı bir ilerleyiş olması yani söz konusu 9 makro ekonomik değişkenin olumlu yönde ilerlemesi durumunda Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye tam üyelik için yeşil ışık yakması durumu söz konusu olacaktır. Şu anki şartlarda böyle bir durum mümkün görülmemektedir.

Kümeleme analiz yönteminde ülkelerin makro ekonomik verileri kullanılarak, seçili dönem için hazırlanan panel veri ile SPSS ortamında ülkelerin birbirlerine ne kadar benzediğini ve ne kadar farklı olduğunu ölçümlemek mümkündür. Bu çalışmada yapılan kümeleme analizi SPSS ortamında yapılmıştır.

Türkiye ve Polonya ekonomisini karşılaştırmak amacıyla kullanılan ve ikinci aşama olarak yapılan kümeleme analizi sonuçlarını değerlendirdiğimizde elde edilen veriler ışığında, iki ülkenin ekonomilerinin birbirine yakın olduğunu kısmen söylemek mümkündür. Ancak analiz yapılırken belirlenen beş periyoda göre elde edilen sonuçlarda, Türkiye ekonomisinin Avrupa Birliğine kabul edilmeyen ülkeler ile benzerlik göstermediği sonucuna varılmıştır. Ancak üyeliğe kabul edilmeyen bu ülkelerin Avrupa birliğine üye olan ülkelerin bir kısmı ile benzerlik gösterdiği sonucu elde edilmiştir.

Ayrıca belirlenen 9 makro ekonomik değişkene ait veriler ve belirlenen dönemlere ait analizlere baktığımızda Türkiye ekonomisi ve Polonya ekonomisi kısmen benzerlik göstermektedir. 1980-2004 dönemi hariç yani 2004 yılı sonrası dönemlerde Türkiye ekonomisinde meydana gelen olumlu değişimler sonucunda Türkiye ve Polonya benzer kümelerde çıkmıştır.

Yapılan bu çalışmayı genel olarak değerlendirdiğimizde, Türkiye ve Polonya'nın ekonomik durumlarının kısmı olarak da olsa benzerlik gösterdiği sonucu elde edilmiştir. Ayrıca ilgili dönemde AB'ye tam üyeliğe kabul edilen devletler ile de Türkiye'nin benzer ekonomik yapıya sahip olduğu da gözlemlenmiştir. Bu bağlamda

ekonomik açıdan bakıldığında Türkiye tıpkı Polonya gibi aynı dönemde veya sonraki dönemlerde AB'ye girebilecek kapasiteye sahip olduğu söylenebilmektedir.

KAYNAKLAR

- Ada, A.** (2011). Kümeleme Analizi İle AB Ülkeleri ve Türkiye'nin Sürdürülebilir Kalkınma Açısından Değerlendirilmesi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 29, 319-332.
- Akçay, B.** (2008), Avrupa Birliği'nin Ekonomik Kriterleri ve Türkiye, Maliye Dergisi, Sayı 155, Temmuz-Aralık 2008, sayfa: 11-38.
- Akıncı, B. ve Eren, Ö.** (2012). OECD Ülkelerinin Eğitim Göstergelerinin Kümeleme Analizi ve Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi ile Karşılaştırmalı Analizi. Öneri, 10(37), 175-181.
- Begg, D., Fischer, S. and Dornbusch, R.** (2001), Makro İktisat, Bölüm Çevirileri: Mustafa Aykaç, Esra Hatipoğlu, Editör: Vildan Serin, Alkım Yayınları, 2001.
- Betcherman, G.** (2002), "An Overview of Labor Markets World-wide: Key Trends and Major Policy Issues", Social Protection Discussion Paper 0205, World Bank, Washington, April 2002, ss.14-17.
- Bleaney, M.** (1985), The Rise and Fall Of Keynesian Economics, An investigation of its contribution to capitalist development, St. Martin's Press, New York.
- Bulut, R.** (2017), Avrupa Piyasalarında Yükselen Polonya Pazarı ve Türkiye İle Ticari İlişkiler, Ayrıntı Dergisi Göller Bölgesi (Burdur, Antalya, Isparta, Afyon) Ekonomi ve Kültür Dergisi, Cilt 4, Sayı 46.
- Celasun, M. and Rodrik, D.** (1989), "Debt, Adjustment, and Growth: Turkey," Book IV of J. Sachs and S. Collins (eds.), Developing Country Debt and Economic Performance: vol. 3, Country Studies Indonesia, Korea, Philippines, Turkey, Chicago and London, University of Chicago Press.
- Conclusions Of The Presidency** (1993), European Council In Copenhagen 21-22 June 1993, <http://europa.eu.int> (30.10.2007)

- Çelik, Ş.** (2013), Kümeleme Analizi İle Sağlık Göstergelerine Göre Türkiye'deki İllerin Sınıflandırılması, Doğu Üniversitesi Dergisi, 14 (2) 2013, 175-194
- Demir E. ve Özarı Ç.** (2015), Clustering G-20 Countries Using the Euclidean Method and Fuzzy Logic, EURAS, ISSN: 2147-2149, Vol:3, No:1, Winter 2015.
- Dinler, Z.** (2004), İktisada Giriş, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2004.
- Felderer, B. and Homburg, S.** (1987), Macroeconomics and New Macroeconomics, Springer-Verlag, Berlin Heidelberg.
- Fisunoğlu, M. ve Köksel Tan, B.** (2009), Keynes Devrimi ve Keynesyen İktisat, Ekonomik Yaklaşım, Cilt: 20, Sayı: 70, ss. 31-60
- Freeman, R. B.** (1998), "War of the models: Which labour market institutions for the 21st century?", Labour Economics, 5, s.4.
- Güngör, K.** (2016), Avrupa Birliği Aday Ülkelerinde Mali Perspektif, Ayrıntı Dergisi Göller Bölgesi (Burdur, Antalya, Isparta, Afyon) Ekonomi ve Kültür Dergisi, Cilt 4, Sayı 41.
- Güngör, K.** (2017), Türkiye'nin Avrupa Birliği Bağlamında Mali Görünümü, Ayrıntı Dergisi Göller Bölgesi (Burdur, Antalya, Isparta, Afyon) Ekonomi ve Kültür Dergisi, Cilt 4, Sayı 48.
- Jean-Pisany Ferry** (1996), "l'Europe à Géométrie Variable: Une Analyse Economique", Problèmes Économiques, (10 Janvier 1996), s. 29.
- Kahraman, Z. N.** (2009), Türkiye'de Yatırımları Etkileyen Unsurların Belirlenmesi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İstanbul.
- Kepenek, Y. ve Yentürk, N.** (2001), Türkiye Ekonomisi, 11. baskı, Remzi Yay. İstanbul.
- Kesici, M. R.** (2008), Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Geçiş Ekonomileri ve İstihdam: Polonya ve Türkiye Örneği, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Doktora Tezi, Kocaeli.
- Köstekli, Ş. İ.** (2006), İstihdam Stratejileri ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi, İstanbul Sanayi Odası (İSO) Yayını, İstanbul, Temmuz 2006, s.8.

Lipsey, R. G. and the other (1990), İktisat, Çeviri: Ahmet Çakmak, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, s.398.

Miura, M. (2001), “Globalization and Reforms of Labor Market Institutions: Japan and Major OECD Countries”, Institute of Social Science Domestic Politics Project, No. 4, July 2001, s.2.

Morgil, O. (2006), Kopenhag Ekonomik Kriterleri ve Türkiye'nin Uyum Süreci, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Prof. Dr. Ahmet Gökdere'ye Armağan Cilt: 5, No:2 (Kış: 2006), s. 91-102

Orhan, O. Z. ve Erdoğan, S. (2006), İktisada Giriş, Baskı: Avcı Ofset, 2. Baskı, s.490.

Öz, B., Taban, S. ve Kar, M. (2009), Kümeleme Analizi İle Türkiye ve AB Ülkelerinin Beşeri Sermaye Göstergeleri Açısından Karşılaştırılması, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(1)

Özari, Ç., Köse, Ü., & Ulusoy, V. (2013). Cluster Analysis: Is Turkey Far From European Union Members in Economic Perspective?. International Journal of Economics and Finance, 5(12), 127.

Şahin, D. (2017), Ekonomik Özgürlükler Bakımından Türkiye'nin Avrupa Birliği Ülkeleri Arasındaki Yeri: İstatistiksel Bir Analiz, Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, ISSN: 2148– 3043 / Nisan 2017 / Cilt: 17 / Sayı: 33.

Turanlı, M., Özden, Ü. H. ve Türedi, S. (2006), Avrupa Birliği'ne Aday ve Üye Ülkelerin Ekonomik Benzerliklerinin Kümeleme Analiziyle İncelenmesi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl:5 Sayı:9 Bahar 2006/1 s.95-108

Tunçcan Ongan, N. (2004), “Esneklik Yaklaşımının İstihdam Hacmi Açısından Değerlendirilmesi”, Çalışma ve Toplum – Ekonomi ve Hukuk Dergisi, 2004/3, ss.123-142.

İnternet Kaynakları

TUİK, www.tuik.gov.tr

Maastricht Anlaşması (1991), Son Erişim Tarihi: Şubat 2017, https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/AB/Maastricht_Anlasmasi.pdf.

Accession of New Member States to European Union (1993),

http://europa.eu/scadplus/member_states_accession_en.htm (01.10.2007).

Metin Berber - ders notları,son erişim tarihi:03.06.2017

www.metinberber.com/kullanici_dosyalari/file/postkey.ppt

Yıldız, M. (Yıl Yok), Bütünleşme Biçimleri ve Avrupa Birliği, Uludağ Üniversitesi

Zeynel Dinler - Mikro Ekonomi ders notları, son erişim tarihi:03.06.2017

https://www.ekodialog.com/Konular/Serbest_piyasa.html

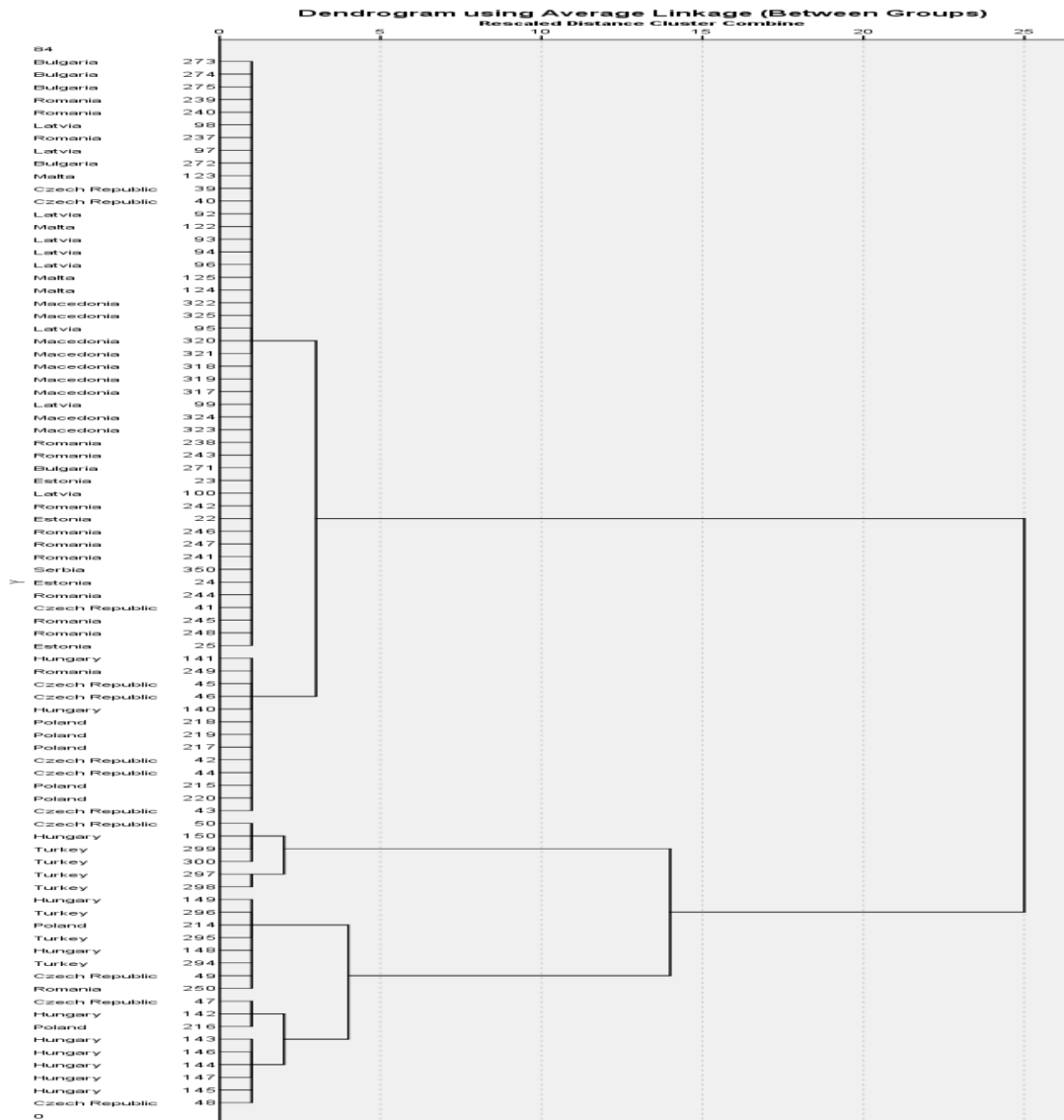

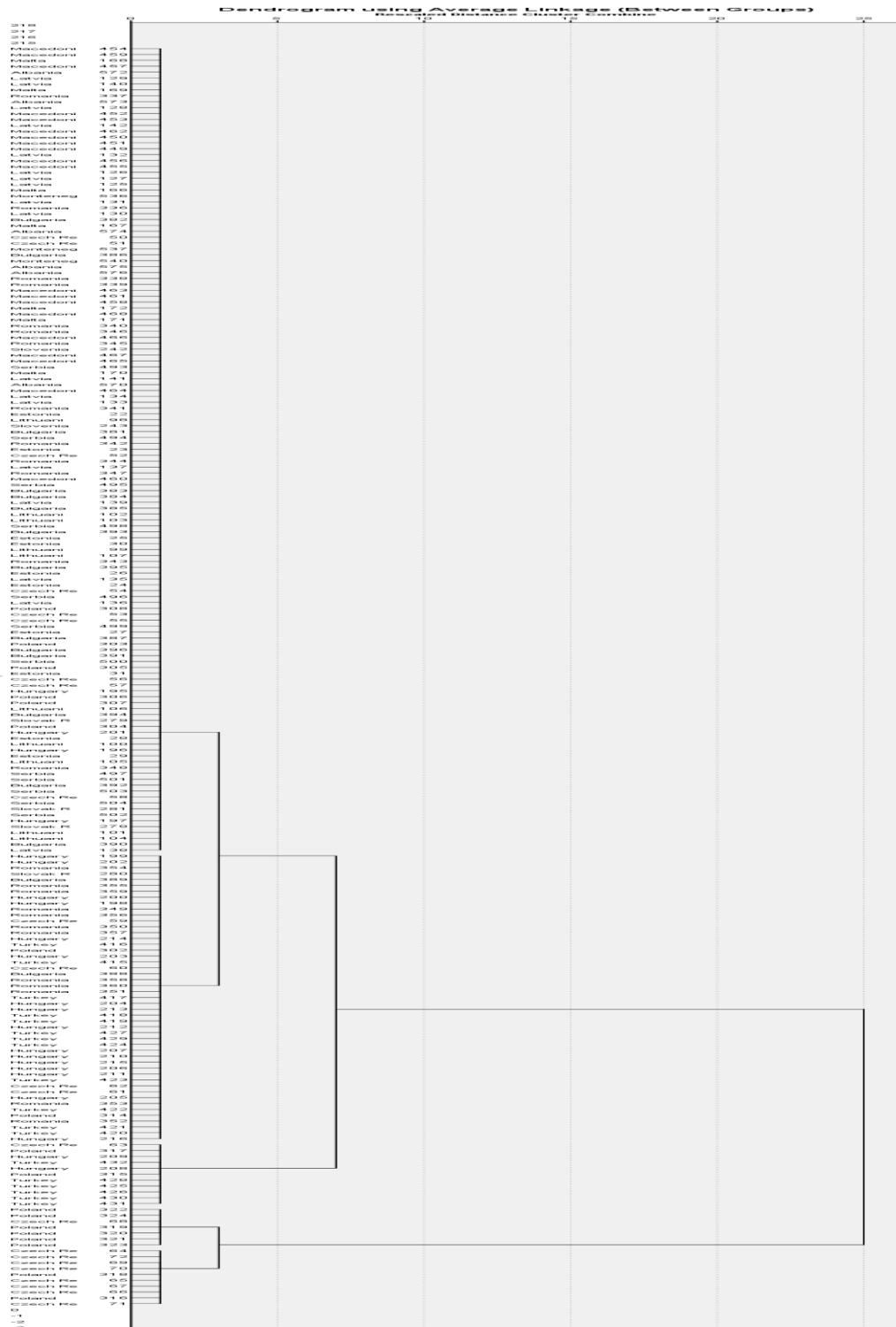
EKLER

EK-1 Dendrogram Sonuçları

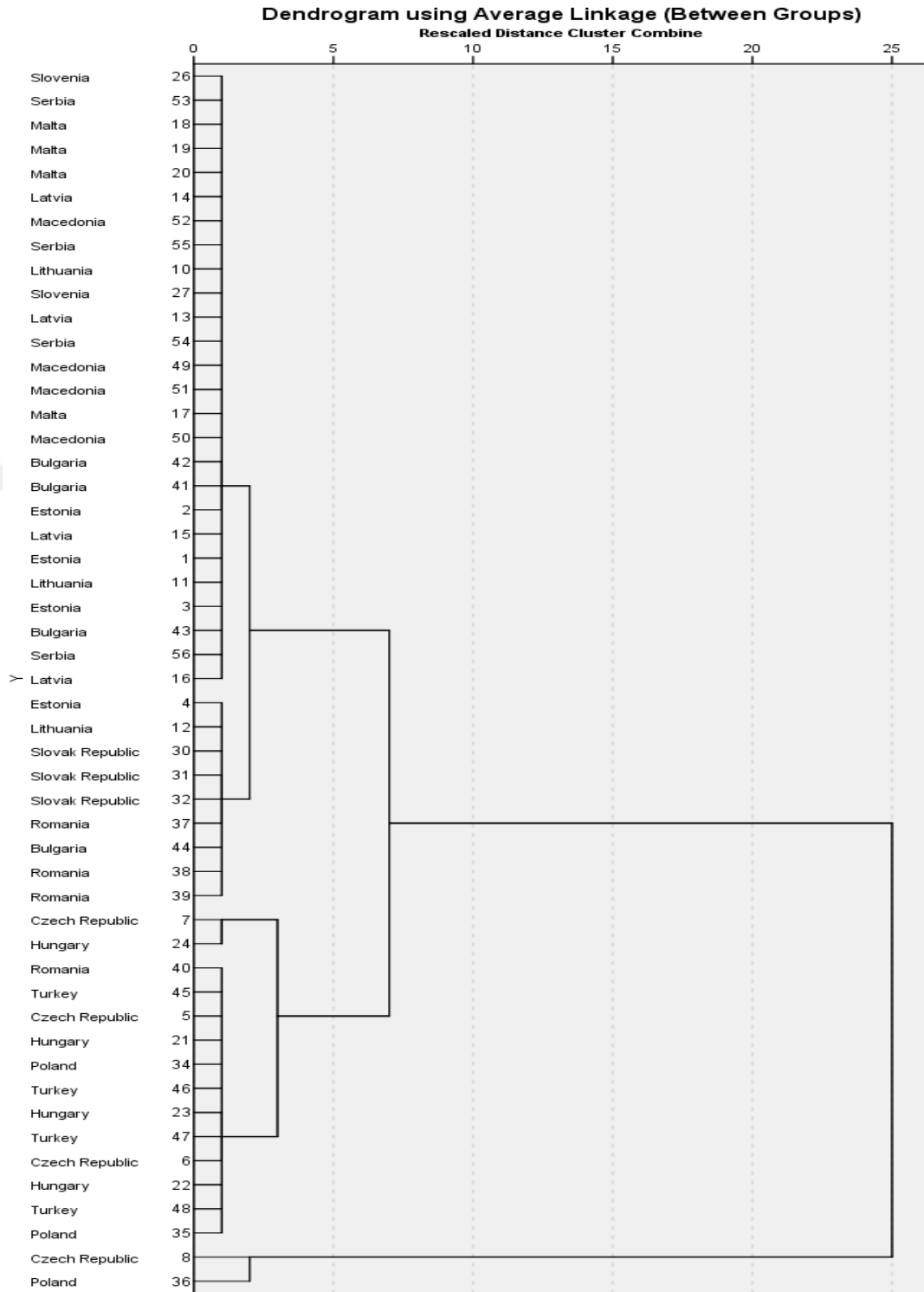
1980-2004 Arası Dendrogram Sonuçları

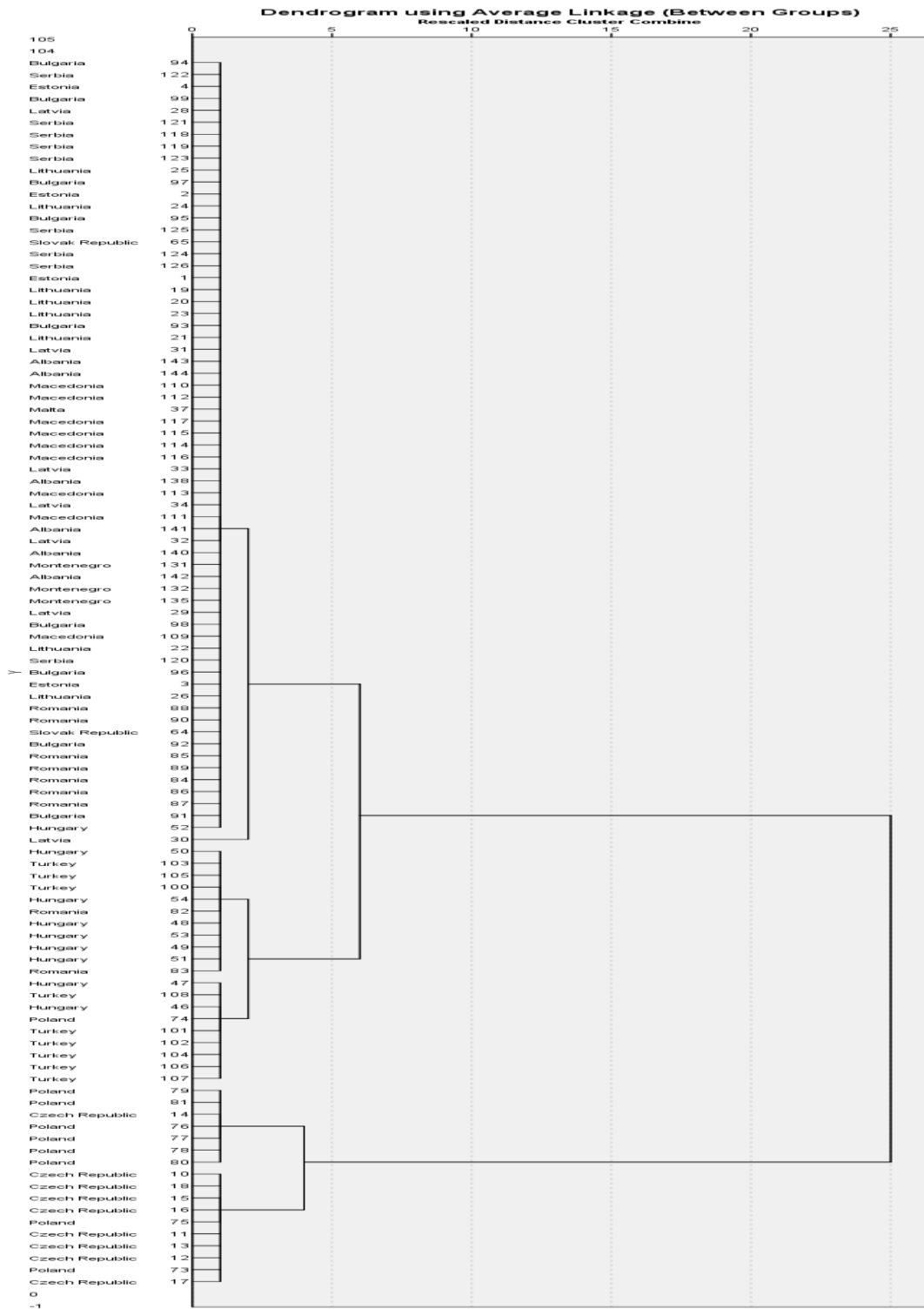
1980-2015 Arası Dendrogram Sonuçları

2004-2007 Arası Dendrogram Sonuçları

2007-2015 Arası Dendrogram Sonuçları

ÖZGEÇMİŞ

Abdullah ÖGE

Doğum Tarihi: 05/07/1978

Doğum Yeri: Çerkezköy

e-mail: a.oge@massantekstil.com.tr

EĞİTİM

Yüksek Lisans – (2016) - İstanbul Aydın Üniversitesi –İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Bilimler Anabilim dalı – Uluslar arası İktisat (YL) (Tezli) Bölümü (Türkçe)

Lisans – (2001) –Cumhuriyet Üniversitesi–İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi – İktisat Bölümü

İŞ TECRÜBESİ

Massan Tekstil Ltd.Şti. Yönetim Kurulu Üyesi (2003- devam etmekte)

Mülk Gayrimenkul İnşaat Ltd.Şti. Yönetim Kurulu Üyesi (2012- devam etmekte)

Bakış Gazetecilik Matbaacılık Ltd.Şti. (2012- devam etmekte)

YETKİNLİKLER

Yabancı Dil

Türkçe – Anadil

İngilizce -Orta

Bilgisayar Bilgisi

Orta Düzeyde

Sınav Bilgileri

ALES EA – 58,25

SAY– 58,88

SÖZ – 65,37

Sertifikalar

REFERANSLAR

